

JOEEP

Journal Homepage: <http://dergipark.org.tr/joep>

Araştırma Makalesi • Research Article

Afet Süreçlerinde Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinde Sivil Toplum Kuruluşu Çalışanlarının Deneyimleri: Çanakkale İli Örneği *

Experiences Of Civil Society Organization Employees In Gender Inequality For Women In Disaster Processes: The Case Of Çanakkale Province

Hicran Özlem Ilgın ^{a,*} & Damla Karagül ^b

^a Doç.Dr., Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, İletişim Fakültesi, Halkla İlişkiler ve Reklamcılık Bölümü, 17600, Çanakkale/Türkiye

ORCID: 0000-0002-0549-0710

^b Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi, Lisansüstü Eğitim Enstitüsü, Disiplinlerarası Kadın ve Aile Çalışmaları Bölümü, 17600, Çanakkale/Türkiye

ORCID: 0000-0003-2947-7032

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 19 Temmuz 2022

Düzeltilme tarihi: 15 Eylül 2022

Kabul tarihi: 6 Ekim 2022

Anahtar Kelimeler:

Afet

Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği

Arama Kurtarma Personeli

Sivil Toplum Kuruluşu

ARTICLE INFO

Article history:

Received: July 19, 2022

Received in revised form: 15 Sep, 2022

Accepted: Oct 6, 2022

Keywords:

Disaster

Gender Inequality

Search and Rescue Personnel

NGO

ÖZ

Afet süreçleri tüm toplumları etkileyen kısmi olarak tahmin edilip zararlarla aza indirebilen, çoğu zaman can ve mal kayıpları ile Türkiye ölçeğinde olduğu gibi örnekleri dünyada da izlenen süreçlerdir. Bu süreçler içerisinde profesyonel afet dönemi destekçileri sivil toplum kuruluşları ve çalışanları önemli bir role sahiptir. Bu çalışma sivil toplum kuruluşlarında çalışan ve afet süreçlerinde arama kurtarma faaliyetleri esnasında görev alan arama kurtarma personelinin afetlerde kadınlara yönelik tecrübelerini kayıt altına almayı amaçlamaktadır. Bu çerçevede Çanakkale’de görev yapan 20 sivil toplum kuruluşu çalışanı ile nitel araştırma yöntemlerinden yarı yapılandırılmış mülakat gerçekleştirilmiştir. Araştırmada elde edilen veriler ile arama kurtarma personelinin deneyimlerine dayanarak kadınların afet süreçlerinde dezavantajlı konumda olduğu tespit edilmiş, kadınların afet süreçlerinden daha az etkilenmeleri için neler yapılması gerektiğine yönelik çözüm önerileri getirilmiştir.

ABSTRACT

Disaster processes that affect all societies can be partially estimated and minimized with damages, most of the time, the loss of life and property and the examples are the processes followed in the world as well as on the scale of Turkey. In these processes, professional disaster period supporters, non-governmental organizations and their employees have an important role. This study aims to record the experiences of search and rescue personnel working in non-governmental organizations and involved in search and rescue activities in disaster processes, for women who are victims of disasters. In this context, semi-structured interviews were conducted with 20 non-governmental organization employees working in Çanakkale from qualitative research methods. Based on the data obtained in the research and the experiences of the search and rescue personnel, it was determined that women were in a disadvantageous position in disaster processes, solutions have been proposed for what should be done to make women less affected by disaster processes.

1. Giriş

Doğal afetler, bireyler için sosyal, fiziksel, ekonomik ve bilişsel sorunlar yaratan, bireylerin kontrolü dışında

gerçekleşen deprem, sel, tsunami gibi olaylardır. Her birey doğal afetlerden farklı düzeyde etkilenmekte, bireyler yaşadıkları travmalar sonucu ruhsal ve bedensel desteğe ihtiyaç duymaktadırlar. Bireylerin doğal afetlerden

* Bu çalışmanın anket uygulaması için Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu tarafından, 09.06.2022 tarih ve 12/02 sayılı karar ile etik kurul izni verilmiştir.

** Sorumlu yazar/Corresponding author.

e-posta: damlakaragil@gmail.com

Atf/Cite as: Ilgın, H.Ö., & Karagül, D. (2022). Afet Süreçlerinde Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinde Sivil Toplum Kuruluşu Çalışanlarının Deneyimleri: Çanakkale İli Örneği. *Journal of Emerging Economies and Policy*, 7(2), 85-103.

e-ISSN: 2651-5318. © 2022 TÜBİTAK ULAKBİM DergiPark ev sahipliğinde. [Hosting by TÜBİTAK ULAKBİM JournalPark.

etkilenme nedenlerinin başında toplumsal cinsiyet rolleri yatmaktadır. Kadınların erkeğe ve eve bağlı yetiştirilmesi nedeniyle koşma, tırmanma gibi niteliklerden yoksun olması; erkek bireylerin ise toplum tarafından “cesur, korkusuz” olarak nitelendirilmesi iki cinsiyetin de afetlerden olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Gelişmemiş, az gelişmiş ve gelişmekte olan ülkelerde sosyo-ekonomik eşitsizliklerin yoğunlukta olması, toplumsal cinsiyet eşitsizliklerinin baskın bir rol sergilemesi, gelişmiş ülkelere göre afetlerin yıkıcı etkisinin daha ağır yaşanmasına neden olmaktadır. Çünkü bireyler kaynaklara erişimde zorlanmakta, afet anlarında kaçabilecek güce ve yeteneğe, afet sonrasında ise gereken imkânlarla sahip olamamaktadır. Örneğin; Oxfam International’ın yaptığı araştırmaya göre 2004 yılında gerçekleşen tsunami sonucunda Endonezya, Hindistan ve Sri Lanka’daki kadınlar afet uyarılarından haberdar olmadıklarından, afet esnasında çocuklarını ve evdeki yaşlı bireyleri bırakamadıklarından ve yüzme, ağaca tırmanma, hızlı koşma gibi sportif becerilerden yoksun oldukları için afet esnasında kaçmayı başaramadıklarından daha çok ölüm oranına sahip olmuşlardır (Ünür, 2021: 364).

Cannon (1994: 14)’a göre deprem, sel, tsunami gibi doğal afetlerin yıkıcı etkisi kadın ve erkek bireyler arasında dengesiz bir dağılım göstermektedir. Oxfam International tarafından yapılan araştırmalar dahil olmak üzere daha birçok araştırma sonucunda doğal afetlerden en çok etkilenen grubun kadınlar olduğu tespit edilmektedir. Enarson (2000) ve Wiest (1998)’e göre toplumsal cinsiyet perspektifinden bakıldığında, kadın ve erkeklerin afetten etkilenme düzeylerinin, afeti yaşama ve afetten korunma biçimlerinin farklı olduğu görülmekte, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine bağlı olarak afetlerden daha fazla etkilendiği görülmektedir.

Afet öncesi bireylerin yaşadığı sosyo-ekonomik eşitsizlikler ve toplum tarafından maruz kaldıkları toplumsal cinsiyet rollerinin getirdiği eşitsizlikler bireylerin afet süreçlerinden daha fazla etkilenmesine neden olmakta; bu da bireylerin afetlerden zarar görümlüklerinin cinsiyetler arasında eşit bir dağılım göstermemesine ve kadınların daha dezavantajlı konumda olmasına neden olmaktadır. Dhungel ve Ojha (2012)’ya göre toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı olarak özellikle az gelişmiş ülkelerde yaşayan kadınların sosyo-ekonomik yoksunlukları, eve ve aileye bağımlılıkları nedeniyle felaketlerden daha fazla etkilendiği sonucuna ulaşılmıştır. Neumayer ve Plümper tarafından 141 ülkede meydana gelen afetlere ilişkin olarak yapılan araştırmada da, kadınların erkeklere göre daha fazla ölme riski olduğu belirlenmiştir. Ölümelerde toplumsal cinsiyet farklılıklarının doğrudan kadınların ekonomik ve sosyal haklarıyla ilişkili olduğu sonucuna ulaşılmıştır (Neumayer ve Plümper, 2007’den akt. Yalçın, 2020: 29). Yine 2003 yılında Avrupa’da yaşanan sıcak hava dalgasında kadın ölümlerinin erkeklerden daha fazla olduğu tespit edilmiştir (Yalçın, 2020).

Araştırmanın konusu, kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri nedeniyle afetlerden ne ölçüde etkilendiklerini

ortaya çıkarmaktır. Araştırma için Çanakkale’deki sivil toplum kuruluşlarında çalışan ve arama kurtarma faaliyetlerinde görev alan 10 kadın 10 erkek olmak üzere 20 arama kurtarma personeline yarı yapılandırılmış mülakat yöntemi uygulanmıştır. 20.06.2022 ve 26.06.2022 tarihleri arasında mülakatların gerçekleştirildiği araştırmanın deseni fenomenolojik araştırmadır. Araştırmanın amacı, Çanakkale ilindeki sivil toplum kuruluşlarında çalışan arama kurtarma personellerinin afetlerde kadınlara yönelik tecrübelerini kayıt altına almayı ve elde edilen verileri toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Dünyada tüm toplumlar her gün bir afet riski ile yaşamaktadır. Bu çalışma her an bir afet ile karşılaşma ihtimalinin olduğu günümüzde, kadınların afetlerde görünür kılınması, kadınlara yönelik eğitimler planlanması ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle kadınların afetlerde dezavantajlı durumunun nasıl ortadan kaldırılması konusunda önem taşımaktadır.

2. Kavramsal Çerçeve

Yaşamın normal seyrini değiştirerek insan faaliyetlerini durduran, başta fiziksel ve ekonomik olmak üzere çeşitli kayıplara yol açan, toplumun kendi imkânları ile üstesinden gelemeyeceği, teknolojik, insan kaynaklı veya doğal olayların sonuçlarına afet denilmektedir (Ergünay, 2009:3). De Silva ve Jayathilaka (2014) afeti, toplumun kendi kaynaklarını kullanarak başa çıkma yeteneğini aşan insani, maddi veya çevresel kayıplara neden olan bir olgu olarak tanımlamaktadır. Dünya Sağlık Örgütü (DSÖ) afeti; “Bireyleri psikolojik, fiziksel, sosyal ve ekonomik açıdan etkileyen, can ve mal kayıplarına neden olan; bireylerin kendi imkânları ile baş edemeyeceği teknolojik, doğal veya insan kaynaklı olaylar” olarak tanımlamıştır (Kadıoğlu, 2011). AFAD’a göre ise afet, “Toplumun tamamını veya belli kesimlerini maddi ve manevi kayıplara uğratan; bireyleri fiziksel, psikolojik ve ekonomik yönden etkileyen, günlük hayatı durduran veya kısıtlayan, toplumun baş etmesi için yeterli kaynaklara sahip olmadığı teknoloji, doğa ve insan kaynaklı olay” olarak tanımlanmaktadır (T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD], 2014: 23).

Cinsiyet kimliği durağan değildir, aksine zamanla değişebilen bir özelliğe sahiptir. Toplumsal cinsiyet ise kadın ve erkek bireylerin kültürel normlar etrafında şekillenen ve toplum içinde onlardan beklenen rollerine vurgu yapmaktadır (UNDP, 2019: 7), (Torgimson & Minson, 2005: 785-786). Cinsiyet kavramı biyolojik bir karşılığı taşırken, toplumsal bakış açısıyla aynı zamanda rolleri, rollere yüklenen anlamları da kültürel olarak taşımaktadır. Toplumsal cinsiyet, kadınlık ve erkekliğin toplum tarafından kurulan, öğrenilen kalıplar olduğunu anlatan kapsamlı bir kavramdır (Özaydınlık, 2014).

Bireyler küçük yaştan itibaren toplumsal cinsiyet kalıp yargılarına maruz kalmaktadırlar. Örneğin; daha küçük yaşta erkek çocuklar araba, lego, tabanca gibi oyuncaklarla oynatılırken; kız çocuklarına yemek malzemeleri, evler,

Barbie bebekler alınmaktadır. Bir erkek çocuğun Barbie bebekle oynamak istemesi çocuğun ebeveynleri tarafından dahi hoş karşılanmamakta; çünkü erkek çocuğuna biçilen rolün dışında bir durum olmaktadır. Bunun gibi toplumsal cinsiyet kalıp yargıları nedeniyle kadınların daha narin; koşma, zıplama gibi sportif faaliyetlerden uzak yetiştirilmesi doğal afet durumlarında kadınların daha dezavantajlı olmasına neden olmaktadır. Yapılan birçok afet araştırmasında da elde edilen sonuçlara göre kadınlar erkeklerden daha fazla ölüm oranına sahiptir. Özellikle gelişmekte olan ülkelerde, kadınlara yönelik ayrımcı bir atmosfer, cinsiyet eşitsizlikleri, kısıtlamalar ve kaynaklara sınırlı erişim afetlerde kadınların daha yüksek ölüm oranlarına sahip olmalarına neden olmaktadır (Phillips, 1993; Wisner vd., 1994; Fatemi vd., 2017).

Afet literatüründe 1970'lerde ortaya çıkan ve 1980'lerde yaygın hale gelen kırılğanlık ya da zarar görebilirlik kavramı da afet ve küresel değişim durumlarında bireylerin yaşadıkları korkuların, hissettikleri etkilerin tanımlanması için kullanılmıştır (Emrich ve Cutter, 2011). Kadınlara yönelik ayrımcı atmosfer ve toplumsal cinsiyet eşitsizliği gibi faktörler kadınların kırılğanlıklarını arttırmakta ve afetlere karşı savunmasız olmalarına neden olmaktadır (Dursun, 2020). Özbayram (2018)'a göre kadınların afet süreçlerinde maruz kaldıkları riskler ve kırılğanlıklar erkeklerle oranla çok daha fazladır; bu mağduriyetin kaynağı ise toplumsal cinsiyet eşitsizliğidir.

3. Literatür Taraması

Ünür (2021: 3)'e göre afetlerin yıkıcı etkisinin başında ölümler gelmektedir. Bireylerin cinsiyetlerine yönelik afet süreçlerinden etkilenme ve ölüm oranları üzerine bir istatistik olmasa da; yapılan çoğu araştırma sonucunda kadın ölüm oranlarının erkek ölüm oranlarından daha fazla olduğu tespit edilmiştir. Örneğin; Hint Okyanusu'nda meydana gelen tsunami sonrasında yapılan araştırmalar sonucunda bazı bölgelerde kadınların erkeklerden 4 kat daha fazla ölüm oranına sahip olduğu bulgulanmıştır (Dursun, 2020).

Kadınların afet süreçlerinde savunmasızlığını arttıran birden fazla faktör bulunmaktadır. Bu faktörler biyolojik kuram, sosyal kuram, sosyal öğrenme kuramı ve bilişsel gelişim kuramı içerisinde ele alınabilmektedir. Biyolojik kuram kadın ve erkek bireylerin doğuştan gelen bedensel özelliklerini, iki cinsiyet arasındaki farklılığın temel nedeni olarak açıklamaktadır (Demirci ve Avcu, 2021: 90). Kuramın geliştirilmesinde Jean Piaget, Noam Chomsky ve Edward Wilson'un çalışmaları referans alınmıştır. Biyolojik kuram; kadın ve erkek bireylerin doğuştan sahip olduğu kas ve beyin yapısı, üreme organları gibi biyolojik farklılıklar sonucunda toplumsal cinsiyet rollerinin belirlendiğini savunmaktadır (Connell, 1987: 78; Vargel Pehlivan, 2017: 503; Keskin & Ulsan, 2016: 51). Bu kurama göre kadınların zihinsel gelişimleri erkeklerden daha zayıftır ve bu durum iki cinsiyeti birbirinden ayırmaktadır. Örneğin; erkekler kadınlara göre beynin sağ bölümünü daha fazla

kullanmaktadır. Fine (2010)'a göre kadınlara yönelik bu algı, onları toplumdan soyutlamakta, ataerkil bir toplum yapısını normalleştirmektedir (Demirci ve Avcu, 2021: 90).

Sosyal rol kuramı, iki cinsiyetin evde, çalışma hayatında veya toplum içinde farklı sosyal roller üstlenmesinin, kadın ve erkek bireyler arasındaki farklılıkları oluşturduğunu savunmaktadır (Wood ve Eagly, 2002: 699; Ridgeway ve Smith-Lovin, 1999: 198-199). Bu kurama göre toplumun kadın ve erkek bireylerden beklediği roller farklılaşmakta ve bireyler sosyal onay ihtiyacı ile toplumun belirlediği rollere uygun davranış kalıpları sergilemektedir. Örneğin; kadınlardan iyi bir eş, iyi bir anne olmalarının beklenmesi; erkeklerden ise cesur, korkusuz, ağlamayan bir birey olmalarının beklenmesi bireyleri normal olanın bu davranış ve tutumlar olduğunu düşünmeye itmektedir. Bu toplumsal normlar afet süreçlerinde de etkisini sürdürmektedir. 2011 Japonya Depreminde kadınlar geçici barınma merkezlerinde merkez liderleri tarafından yemek hazırlamaları için yönlendirilirken, erkeklerin yapacak işleri olmasa dahi kadınlara yardım etmeleri beklenmemiştir. Bunun yanında kadınlardan ailelerine ve akrabalarına bakmaları beklenmiş, bu durum kadınların üstüne daha büyük bir yük binmesine neden olmuştur (Gündüz, 2022).

Bayrakçı (2007: 200)'ya göre, sosyal öğrenme kuramında insanlar hayatlarını yönlendirmede ve kendi gelişimlerini sağlamada aktif katılımcı rol sergilemekte, çevresel faktörlerden etkilense de düşüncelerini kontrol edebilmektedir. Bu aktif katılım sürecinde bireyler çevreden gördükleri rolleri ödül-ceza yöntemi sonucunda öğrenmekte ve uygulamaktadır. Örnek; bir kız çocuğu araba ya da bir erkek çocuğu bebeklerle oynadığında ellerindeki oyuncaklar alınıp kız çocuğuna bebek, erkek çocuğuna ise araba verilirse kız çocukları arabalar yerine bebeklerle oynaması gerektiği aşılarmakta; erkek çocuklarına ise arabalarla oynaması gerektiği aşılarmaktadır. Bunun sonucunda bireylere, günümüzde dahi devam eden kadınların araba kullanamayacağı algısı yerleştirilmektedir. Kadınlar bu etkilenme sonucunda çocuk bakımı, yemek yapma gibi sorumlulukları benimsemekte, erkekler ise kendisini iş hayatına ait görmektedir. Afet süreçlerinde bu kuramla bağlantılı olarak en çok yorulan, görevini yerine getirmeye devam eden kadınlardır. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen Afet ve Acil Durumlarda Kadın Çalıştayı (2016)'nda depresyon, sel gibi felaketler sonrasında bireylerin evleri yıkılsa bile çadırlarda kalan ailelerde çamaşırları yıkayan, yemek yapan, çocuğuna bakan kadındır. Kadın afet süreçlerinde aile bakımından sorumludur. Çocuğunun, eşinin hatta onlarla birlikte yaşayan yaşlı bir akrabasının beslenmesi kadının elinde olduğu için afet gibi durumlarda kadınlar kendi beslenmelerinden feragat edip aile bireylerinin ihtiyaçlarını karşılamaktadır. Bu da afet sonrası süreçte kadınların sağlığını olumsuz etkilemektedir.

Kohlberg'in Bilişsel Gelişim Kuramına göre, bireyler buldukları çevreye uyum sağlayabilmek, toplumda dengeli ve tutarlı bir bakış açısına sahip olabilmek için

bilişsel tutarlılığa ihtiyaç duymaktadır. Bilişsel tutarlılığın devamının sağlanması için birey toplumun belirlediği rollere uygun davranış modelleri sergilemektedir. Bu davranış modelleri çocukluktan itibaren keşfedilmekte ve çocukların davranışları toplumsal cinsiyet rollerine göre şekillenmektedir (Güldü ve Kart, 2009: 105). Kız çocukları “kadınsı”, erkek çocukları ise “erkeksi” davranışları sergilemeye başlamakta ve kendi cinslerini örnek almaktadırlar. Kadınsı davranışları örnek alan kız çocukları, çevrelerinden kadınların duygusal, hassas, güç gerektirmeyen faaliyetlerde bulunmaları gerektiği; kurtaran değil erkek tarafından kurtarılan konumda olmaları gerektiği düşünceleriyle büyümekte ve bir afet durumunda erkeğin gelip onları kurtarmasını beklemektedir. Bangladeş Siklonu (1991)’nda birçok kadının eşinin gelip kendilerini güvenli yere götürmelerini beklerken hayatını kaybetmesi bu duruma örnektir (Neumayer & Plümpfer, 2007’den akt. UNISDR, U. 2009: 36; Talu, 2016: 73-74), (Ünür, 2021: 368).

İnsan olarak adlandırılan türün içerisine biyolojik olarak erkek ve kadın cinsiyetleri dahil edilmiştir. Ancak zamanla insanlara toplumsal olarak yüklenen bu ikili cinsiyet bazı eşitsiz durumları da beraberinde getirmiştir; oysa bu toplumsal cinsiyet algıları hayata geldiğimiz anda bizimle değildir. Diğer bir söylemle bu durum biyolojik olarak değil, toplumun bizlere atfettiği ve edindirdiği cinsiyetçi yaklaşımlardan (Ilgın ve Ulupınar, 2021; 275) ibarettir. Toplumun kadın ve erkekler yükledikleri farklı roller, bireylerin ayrımcılığa maruz kalması toplumun kırılğan bir yapıya sahip olmasına neden olmakta; kırılğan toplum yapısı da afetlerin karmaşık hale gelmesine ve bireyler üzerindeki etkisinin artmasına neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yüksek olduğu toplumlarda afet süreçlerinde en büyük risk gruplarını kadınlar oluşturmaktadır. Örneğin; Tanzanya’da kadın ve erkek bireylerin uyuma biçimleri yerleşik toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle farklılaşmakta; erkekler yatakta yatarken kadın ve çocuklar yerde uyumaktadır. Kadınların yerde yatması veba bakterileri taşıyan farelerle temas etme ihtimallerini arttırmakta ve vebaya yakalanmaları sonucu hayatlarını kaybetmelerine neden olmaktadır (Boender & Thaxton, 2004’den akt. UNISDR, 2009: 45).

Yukarıda bahsi geçen noktalardan hareketle afet durumlarında kadın, dezavantajlı gruplar içinde yer almaktadır. Bu nedenle afet çalışanlarının afet dönemlerinde elde ettikleri saha deneyimleri durumun net bir haritasının ortaya konmasına katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ulusal Meslek Standardı (Seviye 5, 2016)’na göre Arama Kurtarma personeli çevresel korumayı sağlamak için tedbir alan; afet ve acil durumlarda arama, kurtarma, afetzedeyi koruma ve zarar görmesini engelleyici müdahalelerde bulunan yetkili kişidir. Afet süreçlerinde kaybolan bireylerin bulunması, enkaz altında kalan bireylerin kurtarılması gibi güç durumlarda görev alan özel olarak eğitilmiş kişidir. Arama kurtarma personeli kapalı, karanlık, derin, yüksek, yanan bir alan, sıcak, soğuk gibi zor ortamlarda görev aldığı için stresli ve tehlikeli bir çalışma

hayatı sürdürür.

Türkiye’de afetlere müdahale etmek amacıyla, kamu kuruluşu olarak Başbakanlık tarafından oluşturulmuş bir birim olan Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı (AFAD) bulunmaktadır. 2009 yılında 5902 sayılı kanunla kurulan AFAD’ın görev tanımı içinde, doğa kaynaklı felaketler, ülkeler arasında yaşanan siyasi krizler sonucunda meydana gelen açlık, susuzluk, kıtlık, salgın hastalık ve barınma sorunları gibi durumlarda siyasi, ekonomik ve askeri amaçlardan bağımsız şekilde yapılacak insani yardımlar bulunmaktadır (Bozkurt, 2021). Kamu kuruluşlarının yanında herhangi bir afet durumunda görev alan sivil toplum kuruluşları içinde KIZILAY, UMKE ve AKUT’da bulunmaktadır (Doğan, 2019; Yılmaz ve Yıldırım, 2020).

Arama Kurtarma Derneği (AKUT); 1990’lı yıllardan itibaren Türkiye’de doğa sporlarına talepte önemli bir artış gözlenmiştir. Bu durum doğada yaşanan olumsuzlukların artmasına sebep olmuş; doğada yaşanan herhangi bir kaza, kaybolma, acil müdahale gerektiren durumlar “Arama” ve “Kurtarma” işlemlerinin yapılmasını zorunlu kılmıştır. Dağ ve doğa koşullarında meydana gelen kaybolma ve kaza olaylarında; deprem, sel gibi doğal afetlerde başı dertte olan bireylere en kısa sürede yardım etmek ve can kaybını en aza indirmek misyonunu gerçekleştirmek için 1996 yılında AKUT kurulmuştur (Ardahan, 2016).

Kızılay; 11 haziran 1868 tarihinde bir grup hekimin savaşta yaralanan veya hasta olan askerlere yardım etmek isteğinden doğmuştur. Kızılay, renk, dil, din, ırk, cinsiyet vb. gözetmeksizin bireylerin acısını önlemeyi ve hafifletmeyi, bireylerin sağlıklarını ve hayatlarını korumayı, insanlar arasındaki dostluğu, saygıyı, işbirliğini ve sürekli barışı getirmeyi amaçlamaktadır. Kızılay bir ihtiyaç anında beraberliği, bir keder anında eşitliği, savaşın ortasında yansızlığı ve barışı simgelemektedir (Gençal, 2020). Beslenme, barınma, acil yardım desteği, ilk yardım, sağlık ve psikososyal destek konularında sorumluluk üstlenmektedir (Günaydın vd., 2017: 59). Kızılay aynı zamanda afetten etkilenen bireylere, su, yiyecek, giyecek, barınma gibi imkanları sunmakta, topladığı kan bağışları sayesinde afetzedelere kan ve kan ürünlerinin teminini sağlamaktadır (Doğan, 2019).

Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri (UMKE); 17 Ağustos ve 12 Kasım 1999’da meydana gelen büyük depremler sonrasında deprem başta olmak üzere olası afet durumlarında eğitimli ve profesyonel ekipler aracılığıyla depremezdeye yönelik medikal kurtarma hizmetlerinin sunulması, acil yaralı ve hasta naklinin sağlanması, nakil sonrası verilecek hizmetin profesyonel yönetilmesi ve gerekli koordinasyonun sağlanması amacıyla, Sağlık Bakanlığınca 30.12.2003 tarih ve 5442 sayılı Bakanlıkça “Afetlerde Sağlık Organizasyonu Projesi” uygulamaya konulmuş ve Ulusal Medikal Kurtarma Ekipleri (UMKE) oluşturulmuştur (Günaydın vd., 2017; Doğan, 2019).

4. Yöntem

Araştırmanın yöntemi nitel araştırma yöntemlerinden olan yarı yapılandırılmış görüşme yöntemidir. Araştırmanın deseni fenomenolojik (olgubilim) araştırma desendir. Bu araştırma deseninin temeli filozof Edmund Husserl'in yirminci yüzyıldaki çalışmalarına dayanmaktadır (Öktem, 2005, s. 28). Fenomenolojik (olgubilim) araştırma sosyolojiye dayanan, bireylerin belirli bir fenomene yönelik deneyimlerini, bakış açılarını barındıran nitel bir araştırma yöntemidir. Araştırma yapılan konu ile bireylerin bu konu hakkındaki tecrübeleri anlamlı olmalıdır. Tekindal ve Uğuz Arsu (2020)'ya göre bu araştırmada odaklanılan, katılımcıların araştırılacak fenomene ilişkin algıları, fenomeni nasıl deneyimledikleri ve nasıl anlamlandırdıklarıdır. Odaklanılan fenomen bir duygu, düşünce ya da kavram olabilmektedir.

Fenomenolojik araştırmalardan kesin ve genellenebilir sonuçlar vermesi beklenmemektedir; bir olguyu daha iyi anlamamızı sağlayan deneyimler ve açıklamalar beklenmektedir.

Araştırma, afet süreçlerini konu aldığından içerisinde, afet öncesi yapılan uyarılardan, verilen eğitimlerden itibaren afet anını ve afet sonrası o bölgede yapılan iyileştirme çalışmalarını kapsamaktadır. Bu nedenle araştırmanın temel problemi Çanakkale ilindeki STK'larda görev alan arama kurtarma personelinin tecrübeleri ile; afet süreçlerinde kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği sonucunda dezavantajlı konumda olup olmadığı yönündeki algılarını görmektir. Araştırmanın alt problemleri de afet öncesi, afet anı ve afet sonrası olmak üzere üç süreci ele alacak biçimde oluşturulmuştur. Araştırmanın 4 alt problemi bulunmaktadır.

Çanakkale ilindeki STK'larda görev alan arama kurtarma personelinin tecrübelerine göre;

1. Afet bilincinin cinsiyet ile anlamlı ilişkisi var mıdır? Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bireylerde afet bilinci oluşmasında etkin bir role sahip midir?
2. Kadınlar toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle afetlerde dezavantajlı mıdır? Evet ise, kadınlar afet süreçlerinde hangi konularda erkeklerden daha dezavantajlıdır?
3. Çanakkale ilindeki STK'lar arama kurtarma eğitimlerinde kadın ve çocuğa ilişkin ayrı bir bilgilendirme yapıyor mu?

4. Afet süreçlerinde kadınlara yönelik şiddet, taciz, tecavüz gibi suç teşkil eden davranışlarda bir artış gözlemlenmiş midir?

Afet dönemlerinden dezavantajlı gruplar içinde yer alan kadınların sivil toplum kuruluşu çalışanları diğer bir değişle, afet çalışanları tarafından afet süreçlerindeki durumunun ortaya konmasının sonraki dönem çalışmalar için bir kaynak oluşturabileceği düşünülmektedir. Bu amaç ile afet çalışanları ile yarı yapılandırılmış görüşmeler planlanarak kadın ve erkek afet çalışanlarının afet durumlarında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine ilişkin deneyimleri, dezavantajlı gruplara ilişkin görüşleri ve afet algıları değerlendirilmiştir.

4.1. Araştırmanın Evren ve Örneklemi

Doğal afet süreçlerinde enkaz altında kalan, afetlerden etkilenen bireyleri kurtarmak için arama kurtarma faaliyetlerinde arama kurtarma personeli görev almaktadır. Araştırmanın evreni Çanakkale ili sivil toplum kuruluşlarına bağlı arama kurtarma örgütleridir. Araştırmanın örneklemi Çanakkale ili arama kurtarma örgütlerinde görev alan arama kurtarma personeli oluşturmaktadır.

13/07/2021 tarihli ve 31540 sayılı Resmi Gazete'de yayımlanan "Afet ve Acil Durum Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlükleri ile İl Afet ve Acil Durum Arama ve Kurtarma Ekiplerinin Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik"e göre arama kurtarma, tıbbi ilk yardım, acil barındırma, enkaz kaldırma, yiyecek, içecek ve giyecek temini gibi acil yardımlar afetin meydana gelmesi ile başlayıp, afetin sonra ermesinden itibaren 15 gün devam etmekte; gerektiğinde bu süre Bakanlıkça uzatılabilmektedir. Bu nedenle afeti uzun süre ve doğrudan deneyimleyen arama kurtarma personeli olabileceğinden araştırma onların afet süreçlerinde kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamındaki tecrübeleri ve algıları etrafında şekillenmektedir. Bu amaç için Çanakkale ilinden 10 kadın, 10 erkek olmak üzere 20 arama kurtarma personeli belirlenmiştir. Örneklem belirleme yöntemi basit rastgele örnekleme yöntemidir. Örneklem, arama kurtarma personelinin daha önce afet süreçlerinde deneyim elde etmiş olması özelliği dikkate alınarak belirlenmiştir. Veriler, 20 arama kurtarma personeli ile yarı yapılandırılmış görüşme gerçekleştirilerek toplanmıştır. Katılımcıların deneyimlerinden faydalanılacağı için araştırmanın deseni fenomenolojik araştırma deseni olarak seçilmiştir.

Tablo 1. Araştırmaya Katılan Bireyler

Kadın	Yaş	Meslek	Erkek	Yaş	Meslek
K1	23	Öğrenci	K11	31	Serbest Meslek
K2	35	Hemşire	K12	24	Avukat
K3	25	Öğrenci	K13	22	Öğrenci
K4	21	Öğrenci	K14	48	Öğretmen
K5	22	Öğrenci	K15	31	Öğretmen
K6	36	Öğretmen	K16	24	Öğrenci
K7	31	İş Sağlığı ve Güvenliği Uzmanı	K17	25	İlk Yardım Eğitmeni

K8	33	Proje Koordinatörü	K18	22	Öğrenci
K9	33	Öğretmen	K19	44	Eğitmen
K10	29	Eğitmen	K20	31	Mühendis

Tablo 1’de verilen kodlar araştırmaya katılan bireyleri temsil etmektedir. Etik kurallar ve katılımcılara bilgilerinin paylaşılmayacağı yazılı beyanının verilmesi nedeniyle katılımcıların kimlik bilgileri ve özel hayata ilişkin mahrem bilgileri deşifre edilmemiştir.

4.2. Verilerin Toplanması

Katılımcılarla gerçekleştirilen yarı yapılandırılmış görüşme, araştırmanın güvenilirliği açısından katılımcının dikkatini dağıtacak herhangi bir unsura izin verilmeden, sessiz ve gürültüsüz ortamlarda yüz yüze yapılmıştır. Görüşmeler katılımcıların izni ile ses kayıt cihazı kullanılarak gerçekleştirilmiş, görüşme esnasında tutulan notlar ile desteklenmiştir. Yapılan araştırmada katılımcıların kimliklerinin deşifre olmaması amacıyla kişisel bilgileri ve gönüllü oldukları kurumların isimleri paylaşılmamış, sözlü izin ile yaş, cinsiyet ve meslek bilgileri toplanmıştır. Araştırma Çanakkale ilindeki sivil toplum kuruluşlarında görev alan 20 arama kurtarma personeli ile gerçekleştirilmiştir; fakat tüm kurumlardan kurum isimlerinin deşifre edilmeden yayınlanacağına ilişkin yazılı izin alındığından kurum isimleri verilmemiştir. Katılımcıların yaş grubu olarak 18 yaş üstü bireyler belirlenmiş, katılımcıların cinsiyetlerinin eşit dağılımına özen gösterilmiştir. Yapılan yarı yapılandırılmış görüşme sonucunda elde edilen veriler özü bozulmadan aktarılmaya çalışılmış, cümleler akademik dile uygun olarak düzeltilmiştir.

4.3. Etik İlkeler

Araştırma Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Bilimsel Araştırmalar Etik Kurulu'nun almış olduğu 09.06.2022 tarih ve 12/02 sayılı karar ile “ilgili kurumun izninin alınması ve Bilimsel Araştırmalar Etik Kuruluna sunulması” koşulu ile Etik Kurul ilkelerine uygun olduğuna oy birliği ile karar verilmiştir. İlgili sivil toplum kuruluşlarının isimleri katılımcıların çalıştıkları kuruluşlar belirtilmemesine karşın ilgili STK’lardan gerekli izinler alınarak araştırma gerçekleştirilmiştir. Araştırmaya katılan bireylere Bilgilendirilmiş Gönüllü Onam Metni verilmiş, katılımcılar araştırmanın amacı, konusu, içeriği, kapsamı vs. hakkında bilgilendirilmiş ve çalışmaya katılacaklarına yönelik yazılı onay beyanları alınmıştır. Katılımcıların kendi istekleri ve bilgileri dahilinde araştırmaya gönüllü olarak katılmaları sağlanmıştır. Katılımcıların isimleri K1’den K20’ye kadar numaralandırılmış; gizlilik ilkesi gereği isimleri açık bir şekilde paylaşılmamıştır. Görüşme bittikten sonra paylaştıkları tecrübeler ve araştırmaya ayırdıkları vakit için teşekkür edilmiş; çalışmanın son halini öğrenebilmeleri amacıyla araştırmacının iletişim adresleri (E-mail, telefon numarası) verilmiştir.

5. Araştırmanın Bulguları

“Afet Süreçlerinde Kadınlara Yönelik Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliğinde Sivil Toplum Kuruluşları Deneyimleri: Çanakkale İli Örneği” isimli araştırma sonucunda katılımcılar ile görüşmeden elde edilen bulgular, tablolar ve yorumlar eşliğinde sunulmuştur. Görüşmeler soru cevap şeklinde gerçekleşmiş; katılımcılara afet süreçlerinde kadına yönelik deneyimlerini öğrenmek amacıyla 7 soru yöneltilmiştir:

1. Soru: Afet ve Kadın deyince aklınıza gelen ilk kelime nedir?

Şekil 1. Kadın Katılımcıların “Afet ve Kadın deyince aklınıza gelen ilk kelime nedir?” Sorusuna Verdiği Cevaplar

Şekil 2. Erkek Katılımcıların “Kadın ve Afet deyince aklınıza gelen ilk kelime nedir?” Sorusuna Verdiği Cevaplar

Şekil 1’e göre kadın katılımcıların Afet ve Kadın ile bağdaştırdığı kelimeler daha çok duygusal nitelikli olup, kadının afet esnasında hissettiği “Korku, Acı, Umutsuzluk

ve Panik” gibi duygu barındıran kelimelerdir. Verilen cevaplara göre kadınlar afet süreçlerinde duygusal olarak zorluk yaşamakta, kendisini savunmasız hissetmektedir. Bu durum literatürde de benzer sonuçlar göstermektedir. Wharton (2005)’a göre duygusal, hassas ve pasif olma, zayıf ve güçsüz bir yapı kadını temsil ederken; güçlü, çevik, cesur ve hırslı olma, korkusuz bir duruş ise erkeğe ait görülmektedir. Yalçın (2020)’a göre ise kadınlar afet süreçlerinde duygusal olarak daha fazla etkilenmekte; afet sonrası depresyon, travmatik stres bozukluğu gibi sağlık sorunları yaşamaya daha yatkın olmaktadır. Kadın katılımcıların verdiği cevapların daha duygusal boyutta olması, literatürdeki verilerle benzerlik göstermektedir.

Şekil 2’de erkek katılımcıların Afet ve Kadın ile bağdaştırdığı kelimeler kadın katılımcıların verdiği cevaplar ile benzerlik göstermektedir. İki cinsiyetin de “Afet ve Kadın” denildiğinde aklına gelen ortak cevaplar “Yardım/Yardımlaşma ve Korku” olarak belirlenmiştir. 20 katılımcıdan 4’ü soruya yardım cevabını vermiş; 2’si ise korku demiştir. Bunun nedeni afetin yıkıcı etkilerinin tüm insanlar için geçerli olmasıdır. Fakat 2 erkek katılımcının “Kadın ve Afet” ile “Çocuk” ve “Bakım” kelimelerini bağdaştırması, bu katılımcıların algısına göre kadınların anne kimliği ile temsil edildiğini ve afet süreçlerinde aile üyelerinin bakım sorumluluğunun daha çok kadında olduğunu tecrübe ettiklerini göstermektedir.

2. Soru: Afet esnasında kadına ilişkin unutamadığımız bir anı var mı? Sorusuna 12 katılımcı kadınların afet sonrası eşlerini ve çocuklarını kaybetmeleri durumunda enkazdan çıkarılan ya da vefat eden yakınlarına bağırışları, ağlayışları ve yüz ifadeleri olarak cevap vermiştir. Buna yönelik olarak katılımcıların paylaştıkları anılar şu şekildedir:

K9: İzmir depreminde annesi enkaz altında kalmış bir kadının çaresizliği hala aklıma gelir. Sürekli “ben ne yapacağım sensiz?” diyordu. Dul bir kadınmış annesi ile yalnız yaşıyorlarmış. Kimsesi de yok geliri de yok. O gün onu kimse sakinleştirememişti. Bize de unutulmaz bir anı bıraktı, aklıma geldikçe tüylerim diken diken olur.

K10: Kendisi kurtulmuş ama 2 çocuğu enkaz altında kalmış bir kadın vardı. Arama esnasındaki çaresizliği ve çocukları kurtarıldığındaki o yüz ifadesini unutamıyorum.

K14: Ayla bebeğin enkazdan çıkarıldığı zaman ben de oradaydım. Annesinin verdiği tepkiyi unutamıyorum, hepimiz için sarsıcı bir andı.

Katılımcıların verdiği yanıtlar afetde kadın, erkek, yaşlı ve çocuklara genellenilebilmektedir. Yaşanan bir kayıp sonucunda her birey ağlama, bağırma gibi duygu durumlarını gösterebilmektedir. Bu noktada 12 katılımcının bu soru kapsamında toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik bir tecrübesi gözlemlenmemiştir.

Afet ve kadına ilişkin unutamadığımız bir anımız var mı? sorusuna 3 kadın katılımcı “Kadına ilişkin unutamadığım bir anım yok.” cevabını vermiş, 2 katılımcı ise arama kurtarmada görev alan kadınları anlatmıştır:

K19: İran depreminde kadın kurtarmacılarımızın kahramanlıkları. Canla başla, hayatlarını riske atarak çalıştılar. Kadınların erkekler kadar gücü yok deriz ama o depremde gücün bir cinsiyeti yoktu.

K13: Geçtiğimiz yaz Antalya’da meydana gelen yangında ailesiyle tatile Antalya’ya gelen bir kadın çocuklarını memleketine geri gönderip bizimle beraber arama kurtarma faaliyetlerinde bulundu. Kızılay yeleklerini giydi ve oradaki itfaiye personeli, acil durum çalışanlarına ve Kızılay personeline yardım etti. Yangının saha gerisinde aynı yardımlarda bulundu.

Bu iki arama kurtarma personeli, tecrübelerine göre kadınların afetlerde sadece kurtarılan değil; kurtaran konumunda da olduğunu belirtmiştir. Kadınlardan beklenen biyolojik özellikleri ve kas yapıları gereği erkeklerden güçsüz olmalarıdır ki bu durum K19’un “kadınların erkekler kadar gücü yok deriz.” sözlerinde de görülmektedir. Fakat beklenenin aksini gerçekleştiren ve arama kurtarmada yardımcı olan kadınlar iki arama kurtarma personeli için unutamadıkları bir an olarak kalmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bu noktada kendisini göstermektedir. Çünkü bir erkek arama kurtarmada yelek giyip görev aldığı anda bu durum normal karşılanmaktadır.

Geriye kalan katılımcıların verdiği cevaplar ise kadınların afet süreçlerinde toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı olarak dezavantajlı konumda olduklarını belirten nitelikte olmuştur.

K12: Selde bir kadının eşi arabayı bırakıp kaçtığı için iki çocuğuyla arabada kalmış. Çocuklarını kucaklamış dua ediyordu arabanın içinde. Kurtarıldığında evlatlarını öpüp koklayışını hatırlıyorum.

K16: Geçtiğimiz yaz Manavgat’taki yangında 40-50 yaşında bir ablanın hayvanları yanmak üzereydi. Eşi gelmeden gücü yetmeyeceğini, hayvanları kendisinin kurtaramayacağını söyledi. Biz kurtarmaya girdik ama ters tepkiyle karşılaştık hem korkup ağlıyor hem de eşi olmadan, habersiz böyle işe kalktığım için kızar bana diyordu. Ama can söz konusu olduğu için biz hayvanları oradan çıkardık.

Afet süreçlerinde kadınların tutumları onların toplumsal cinsiyet eşitsizliğine maruz kalıp kalmadıklarını bize gösterebilmektedir. Örneğin; K12’nin bahsettiği durumda erkek, iki çocuğunu ve karısını arabada bırakıp canını kurtarmaya çalışırken kadın çocuklarını bırakamamıştır. Normal şartlarda bu ailede erkek “Baba” kimliğinde, kadın ise “Anne” kimliğinde rol alırken afet sürecinde erkek yalnız bir birey; kadın ise anne kimliğinde kalmıştır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinde kadından bağımsız düşünilemeyen anne kimliği bu örnekte kendisini göstermektedir. K16’da ise kadının arama kurtarma personeline yönelik olan sert tutumu eşinin ev içerisindeki hakimiyetini ve bu hakimiyetin onun bulunmadığı ortamlarda; hatta bir afet esnasında dahi geçerli olduğunu bize göstermektedir.

Yukarıdaki ifadelerden görüleceği üzere kadınlar afetlerden hem duygusal hem de fiziksel olarak olumsuz etkilenmekte,

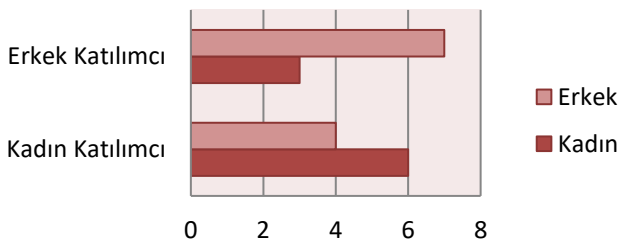
toplumsal cinsiyet rollerinden kaynaklı, afetlerden daha fazla etkilenmektedir. Literatürde bu konuya ilişkin birçok araştırma bulunmakta ve benzer sonuçlar vermektedir. Örneğin; Boz ve Şengün (2017)'e göre kadınlar toplumdaki cinsiyet rollerinden dolayı afetlerden daha fazla etkilenmektedirler. Çakmak vd. (2018)'na göre kadınların fiziksel özelliklerinin ve güçlerinin kültürel kısıtlamalar nedeniyle gelişmemesi, afetlerde hayatta kalma şanslarının erkeklere göre daha az olmasına neden olmaktadır. Bir diğer araştırmaya göre özellikle iklim değişikliği kaynaklı afetler karşısında kadınların hazırlıklı olması ve afetlere yanıtı toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle daha zor olmakta ve kadınlar afetlerden daha fazla etkilenmektedir (İnal ve Erbaydar, 2016).

Katılımcıların verdiği yanıtlarda eşinden izin almadan dışarıya çıkamayan, çocukları ile koşamayacağını bildiğinden çaresiz kalan ve kurtarılmayı bekleyen kadınlar toplumsal cinsiyet rollerinin afetlerde kadınlara olan etkisinin büyük örnekleridir. Fakat Çanakkale ilindeki sivil toplum kuruluşlarında görev alan arama kurtarma personelinin tecrübelerine dayanarak kadınlar sadece kurtarılması gereken değil; aynı zamanda kahraman olmaktadır. Katılımcıların tecrübelerinde örnek verdikleri arama kurtarmada görev alan kadın personel ve çocuğunu memleketine yollayıp Manavgat yangınının söndürülmesinde görev alan kadın, toplumsal cinsiyet rollerinin dışına çıkmış ve kadınların afet süreçlerinde geri planda kalması ve korunması gereken olmaları yönündeki algıları yıkmıştır.

3 kadın katılımcı, kadına ilişkin bir anısı olmadığını ifade etmiş; bu duruma kadınların yaşının genç olması ve sahada daha çok erkek personelin aktif olması sebep olarak gösterilebilmektedir.

3. Soru: Sizce bireylerin afet bilinçleri yeterli düzeyde mi? Deneyimlerinize dayanarak hangi cinsiyet daha çok afet bilincine sahip? Sorusuna katılımcıların 20'si de bireylerin afet bilinçlerinin yeterli olmadığını belirtmiştir. Katılımcıların 9'u kadınların; 11'i ise erkeklerin daha çok afet bilincine sahip olduğunu düşünmektedir.

Grafik 1. Katılımcılara Göre Afet Bilinci ve Cinsiyet İlişkisi

Grafik 1'e göre 10 erkek katılımcının 7'si hemcinslerinin daha çok afet bilincine sahip olduğunu düşünürken; 10 kadın katılımcının 6'sı kadınların daha çok afet bilincine sahip olduğunu düşünmektedir. Bireylerin cinsiyetlerine göre bu soruya verdiği yanıtlar şöyledir:

Kadın katılımcılar,

K3: Ülkemizde bireylerin yeterli düzeyde afet bilincine sahip olduğunu düşünmüyorum. Afet esnasında veya afet sonrasında yapılan bilinçsiz hareketler yüzünden yaralanma ve ölüm sayıları da artıyor. Kadınlar afet öncesi ve sonrasında yapılması gerekenlere daha çok dikkat ediyor, bu konuda daha çok araştırma yapıyor ve daha bilinçli davranıyor. Bu yüzden kadınların daha çok afet bilincine sahip olduklarını düşünüyorum.

K4: Herkes kulaktan dolma fikirlerle ilerlediği için yetersiz. Erkekler her şeyi yaparız, ederiz gözüyle baktığı için çok dikkatli olmadıklarını düşünüyorum. Kadınlar bu konuda daha tedirgin ve daha çok bilgi sahibi olmak isteyen kesimde. Kadınlar daha çok afet bilincine sahip; fakat afet anlarında bildiklerini uygulayamama gibi durumlar olabiliyor. Çünkü yoğun duygular yaşamaya yatkın, endişe yaşıyorlar.

K8: Afet bilinci yeterli değil. Ama kadınlar bu konuya daha hakim. Çünkü kadınlar özellikle de çocukları varsa çocuklarını koruyabilmek ve onlara da afet bilincini aşlamak için bu konuya daha özen gösteriyor.

Erkek katılımcılar,

K12: Toplumun afet bilinci yeterli düzeyde değil. Cinsiyet için konuşmam gerekirse de erkekler daha çok afet bilincine sahip diyebilirim. Bu da kadınların sahada daha geri planda kalmasından ve bizim daha çok sahada bulunmamızdan kaynaklanıyor diye düşünüyorum.

K13: Afet bilinci yeterli düzeyde değil. Net olarak erkek afet bilincine sahip diyebilirim. Gerek AFAD gerek Kızılay'ın yaptığı projelerde, eğitimlerde hem katılımcı sayısı hem de eğitmen sayısında erkek ön planda. Eğitimleri yerinde, zamanında almış erkekler. Türkiye'de kadınlar objektif bakacak olursak bir tık daha özgür değil. Kadınlarda saatlerde kısıtlama durumu var. Ha deyince bir kadın arama kurtarmaya çıkamaz. Ama erkekler öyle değil.

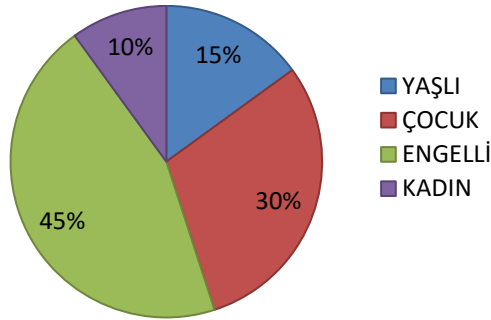
K14: Ne yazık ki toplumumuzda afet bilinci yok. Erkekler kadınlara göre daha çok afet bilincine sahip çünkü erkekler biraz daha mekanik konularla ilgileniyor afet önlemlerini almakta. Ama kadınlar biraz daha işin duygusal kısmını, çocukları buna hazırlamakla alakalı sorumluluklar alıyor.

Erkan ve ark (2011)'na göre bireylerin afet bilinçlerinin gelişmiş olması ve toplumun yerleşik bir afet kültürüne sahip olması, doğal afetlerden korunmayı sağlamaktadır. Günümüzde deprem, sel, yangın gibi doğal afetlerin arttığı ülkemizde de toplumdan beklenen yeterli afet bilincine sahip olmasıdır. Fakat yapılan araştırmada katılımcıların sorulara verdiği yanıtlara göre bireylerin afet bilinçleri yeterli değildir. Literatürde de benzer sonuçlara rastlanmıştır. İnal ve ark (2012)'na göre afet bilinci konusunda bireyler yetersiz olmakta; bu nedenle bireylere bu konuya dair eğitimler verilmeli, çalışmalar yapılmalıdır. Hangi cinsiyetin daha çok afet bilincine sahip olduğu net bir sonuca ulaşamamıştır. Kadın katılımcılar daha tedbirli, araştırmacı olması gerekçesi ile kadınların bilinçli olduğunu

savunurken; erkek katılımcılar sahada aktif rol sergilemesi, mekanik ve istatistiksel konularla ilgilenmesi gerekçesi ile hemcinslerinin bilinçli olduğunu ileri sürmektedir. Literatürde ise doğrudan kadın ve erkeklerin afet bilinci üzerine yapılan bir çalışmaya rastlanmamıştır.

4. Soru: Arama kurtarma ekibi deneyimlerinize dayanarak sizce kimler daha dezavantajlı gruptadır?

Grafik 2. Katılımcıların Dezavantajlı Bulduğu Gruplar

Tablo 2. Cinsiyetlere Göre Katılımcıların Dezavantajlı Bulduğu Gruplar

Kadın	Dezavantajlı Bulduğu Grup	Erkek	Dezavantajlı Bulduğu Grup
K1	Yaşlı	K11	Çocuk
K2	Çocuk	K12	Çocuk
K3	Çocuk	K13	Engelli
K4	Engelli	K14	Kadın
K5	Engelli	K15	Kadın
K6	Engelli	K16	Çocuk
K7	Engelli	K17	Engelli
K8	Yaşlı	K18	Çocuk
K9	Engelli	K19	Yaşlı
K10	Engelli	K20	Engelli

20 katılımcıdan 2'si kadınları, 9'u engelli bireyleri, 6'sı çocukları ve 3'ü ise yaşlıları dezavantajlı grup olarak gördüğünü belirtmiştir.

Dezavantajlı olarak kadınları gören katılımcıların bu soruya yönelik görüşleri şu şekildedir:

K14: Depremde erkekler dışarda olduğu için enkazdan daha çok kadın çıkarıyoruz. Bu açıdan kadın dezavantajlı. Fiziksel direnci yüksek olan avantajlı oluyor. Sel ve deprem söz konusuysa kadınlar yine dezavantajlı.

K15: Kadınlar daha dezavantajlı durumda. Kadınlar erkeklere göre daha güçsüz olduğu için daha dezavantajlı oluyor. Erkekler askerliğini yapmışsa daha tecrübeli olabiliyor.

Toplumun bazı kesimleri afetlerden daha fazla etkilenmektedir. Bu kesimler alanyazında "dezavantajlı grup" kavramıyla tanımlanmaktadır. Kadınlar da afetlerde kolay incinebilirlikleri yönünden dezavantajlı grup içerisinde bulunmaktadır (Akkaş ve Babahanoğlu, 2021). Araştırmada kadınların dezavantajlı konumda olduğunu

düşünen katılımcılar, kadınların daha çok evde konumlanmasından dolayı depremden kaçma ihtimallerinin düşük olması ve enkazı kaldırıp arama kurtarma personeline varlığını belli edecek bir işaret verecek güçte olmaması gerekçelerine dayanmaktadırlar. Katılımcılara göre kadınlar fiziksel kuvvet olarak erkeklerden güçsüz oldukları için afetlerde daha dezavantajlı konumda olmaktadır. Bu sonuç literatürde de benzer sonuçlar vermektedir. Çakmak, Ocaktan ve Akdur (2018)'a göre afetlerde kadınların erkeklerden fiziksel olarak daha güçsüz olmalarının yanında toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle bu özelliklerini geliştirmeleri kısıtlandığı için de kadınlar afetlerde daha dezavantajlı konumda olmaktadır.

Dezavantajlı olarak engelli bireyleri gören katılımcıların bu soruya yönelik görüşleri şu şekildedir:

K5: Kesinlikle engelliler. Verdiğimiz uyarı mekanizmalarını göremeyebiliyorlar ya da duyamıyorlar. Konuşamayan bireyler ses veremiyor; fakat biz ses kulak veriyoruz. Bu nedenle yeri tespit edilemiyor.

K7: Engelliler. İşitme engeli olduğu için yapılan anonsları duyamayan, enkaz altındaysa ve ışık tutuyorsak o ışığı göremeyen, yerini bağırabilen, ses veremeyen bireyler çıkarılıyor enkaz altından

K13: Engelliler. Kimi dilsiz, kimi sağır, kimi kör. Bu sebeplerden dolayı arama kurtarma esnasında verilen gerek görsel uyarıları, ışıkları, gerek düdüklü sesleri, gerek matkap seslerini duyarak geri tepki veremeyebilirler. Dili yoktur geri tepki veremez. Tek sağlam yeri ayağıdır, ama enkaz altında olduğu için ayağını kıpırdatamaz, yerini haberdar edemez.

Katılımcılar afet süreçlerinde engelli bireylerin gerek yerlerini belli etmelerinin zor olması gerek hareketlerinin kısıtlı olması nedeniyle daha dezavantajlı grupta olduklarını ifade etmektedir. Literatürde de doğal afet süreçlerinde engelliler ayrı bir konumda tutulmuş, bir afet durumunda engelli bireylerin korunacak yer bulmasının sağlıklı bireylere göre daha zor olmasından kaynaklı olarak afete hazırlık planlarında engelliler için ayrı planlar öngörülmüştür (Tonak ve Kitiş, 2020).

Dezavantajlı olarak yaşlı bireyleri gören katılımcıların bu soruya yönelik görüşleri şu şekildedir:

K1: Yaşlılar. Kalkıp yürüyemiyorlar ki bir afet esnasında kaçabilirler. Bir afet olduğunda bu sel de olsa deprem de olsa yaşlılar hareket edemediklerinden daha dezavantajlı olabiliyor.

K8: Yaşlılar çok daha dezavantajlı grupta olabiliyorlar. Çünkü bazı yaşlılar yatağa bağlı oluyor ya da yeterince hızlı hareket edemiyor. Bu da onların afetten daha çok etkilenmesine sebep oluyor.

Araştırmaya katılan 3 katılımcı, afetlerde dezavantajlı grup olarak yaşlı bireyleri göstermiştir. Yaşlıların yavaş hareket ediyor olması onların sel, deprem, yangın gibi afetlerden hızlıca kaçmasını engellemekte, bu durum onları afet

anlarında dezavantajlı konuma getirmektedir. Afet sonrası süreçte de bakıma ihtiyaçları olduğundan zorluk yaşamaktadırlar.

Dezavantajlı olarak çocukları gören katılımcıların bu soruya yönelik görüşleri şu şekildedir:

K2: *Çocuklar. Daha çok küçük yaşta afet travması yaşıyorlar ya da fizyolojik bir zarar gördüklerinde bu hayatlarının geri kalanını etkileyebiliyor. Bir yetişkin bireye göre daha uzun yıllar bu engelle yaşıyorlar. Ailelerini kaybedenler oluyor daha hayatı yeni öğrenirken hayatın acı gerçeğiyle yani tabiri caizse ölümlerle yüzleşiyorlar.*

K3: *Çocuklar daha dezavantajlı gruplardır; çünkü çoğu aile çocuklarına afet hakkında, afet esnası ve afet sonrasında yapılması gerekenler hakkında yeterince bilgilendirme yapmıyor. Bu durumda bilinçsiz korku yaşayan çocuk daha dezavantajlı oluyor.*

Araştırmaya katılan 20 katılımcının 6'sı çocukları dezavantajlı grupta görmektedir. Erken yaşta travma atlatmaları ya da hayatlarının geri kalanını etkileyebilecek fiziksel zarar görme ihtimalleri, ebeveynlerini kaybetme durumları nedeniyle çocuklar da afetlerde dezavantajlı olarak görülmektedir.

Katılımcıların bu soruya verdiği yanıtlara göre afet süreçlerinde en çok dezavantajlı olan grup engelli bireylerdir. Katılımcıların hiçbiri soruya erkek yanıtı vermemiştir. Dezavantajlı gruplar, verilen yanıtlara göre; engelliler, çocuklar, yaşlılar ve kadınlar olmak üzere sıralanmaktadır. Tablo 2.'de katılımcıların cinsiyetlerine göre dezavantajlı bulunduğu gruplar verilmiş, kadın katılımcılar afet süreçlerinde dezavantajlı olarak daha çok engelli bireyleri görürken; erkek katılımcılar çocukları görmektedir.

5. Soru: Arama kurtarmaya yönelik aldığımız eğitimlerde kadın ve çocuklara ilişkin ayrı bir bilgilendirme alıyor musunuz?

Bu soruya katılımcıların tümü kadın ve çocuklara ilişkin ayrı bir bilgilendirme almadığını belirtmiştir. Katılımcıların bu soruya yönelik görüşleri şu şekildedir:

K6: *Hayır, ayrı bir bilgilendirme almadım.*

K7: *Kadın ve çocuklara önem veriyoruz; fakat eğitimde gözle görünür profesyonel bir çalışma yok.*

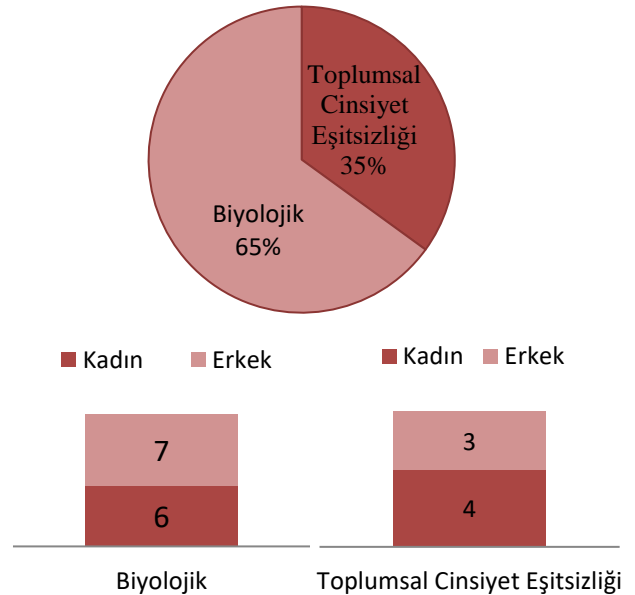
K14: *Hayır kadın ve çocuk kazazedeye karşı bir eğitim almıyoruz. Çocuklara ilişkin bazı bilgiler veriliyor afet bölgesine göre. Ya da kadınla alakalı bazı kültürel durumlardan dolayı uyarı alıyoruz. Örneğin; Elazığ'da bir enkazda adam karısını çıkarmamıza izin vermedi. Dokunamazsınız benim karıma dedi. Dolayısıyla içeriye kadın arama kurtarmacının girip kurtarması söz konusu oldu.*

K18: *Mahremiyet nedeniyle çocuklara daha dikkatli davranılması gerektiği konusunda uyarılıyor; fakat özel olarak eğitim almıyoruz.*

Doğal afetlerden olabildiğince az zarar görmek isteyen bir toplumun afet eğitimi de bu amaca yönelik, toplumun her kesimini düşünerek verilmeli, dezavantajlı gruplar için farklı planlar uygulanmalıdır. Işık ve ark (2012)'na göre afet eğitimlerinde kadın ve erkeklerin homojen gruplar olmadığı, iki cinsiyetin yaş, eğitim, etnik köken itibarıyla farklı insanlardan oluştuğu unutulmamalı ve buna uygun planlamalar amaçlanmalıdır. Demirci ve Avcu (2021)'ya göre de afet eğitimi toplumun afete karşı dirençli olmasında en büyük faktörlerden biridir. Ev gibi kapalı alanlarda bulunan kadınlara yönelik erken uyarı uygulamaları geliştirilmeli, tatbikat ve tahliye eğitimleri verilmelidir (Okay ve İlkaracan, 2018). Bu eğitimlerin kadınlara verilmesi ve kadınları göz önüne alarak planlanması afet dirençliliğini arttıran unsurlardandır. Fakat bu araştırmamızda katılımcıların verdiği bilgilere dayanarak afet bilincinin yeterli düzeyde olmadığı tespit edilmiştir. Birtakım kültürel durumlar nedeniyle cinsiyet bazında uyarılar verilmekte; eğitim içeriğinde ise homojenlik gözlenmektedir. Bu durum afet eğitimlerinde kadın ve çocuklara ilişkin bilgilendirmenin eksik kaldığını göstermektedir.

6. Soru: Sizce kadınlar erkeklere göre afet durumlarında dezavantajlı mı? Neden? Sorusuna 20 katılımcının tümü "Evet" yanıtı vermiştir. Kadınların afetlerde dezavantajlı olmasında katılımcıların %35'i toplumsal cinsiyet eşitsizliğini neden olarak görürken; %65'i biyolojik özellikleri neden olarak görmektedir.

Grafik 3. Katılımcıların Kadınların Afetlerde Dezavantajlı Olmasına Yönelik Verdiği Cevapların Dağılımı

Grafiğe göre 20 katılımcının 13'ü kadınların afetlerde dezavantajlı olma nedenlerini biyolojik faktörlere bağlamakta; yalnız 7 katılımcı toplumsal cinsiyet eşitsizliğini neden olarak görmektedir. Katılımcıların soruya verdiği yanıtlar şu şekildedir:

Biyolojik olarak dezavantajlı olmalarına yönelik cevaplar;

K12: *Dezavantajlıdır. Erkekler kadınlara göre biyolojik yapılarından dolayı daha güçlüdür. Afet sırasında bazı durumlarda erkeklerin kurtulma durumu daha fazladır.*

K14: *Fiziksel dirençlerinin erkeklere göre daha düşük olmasından kaynaklı dezavantajlılar. Bu istisnaları da barındırır; fakat genel olarak baktığımızda kadınlar daha az direnç gösteriyor.*

Toplumsal cinsiyet eşitsizliğine yönelik cevaplar;

K2: *Dezavantajlı. Bir sel anında erkek kendine kaçacak, zıplayacak, atlayacak yer buluyor ama kadın afallıyor, nereye gideceğini bilemiyor. Bu biraz da kadınların pasif yetiştirilmesinden kaynaklanıyor.*

K4: *Evet dezavantajlı. Çünkü erkek o an ailesine bakmadığını düşünüyor. Kadın hem erkeğin psikolojik açıdan çökmüşlüğüne kaldırmaya çalışıyor hem çocuğunu normal hayata döndürmeye çalışıyor hem de bir yandan ev işlerini götürmeye çalışıyor. Psikolojik olarak kendine bile odaklanamıyor. Afetlerde toplumsal cinsiyet çok fazla.*

Literatürde de benzer sonuçlara rastlanmış; kadınlar afet süreçlerinde erkeklerden daha fazla etkilenen grupta olmuşlardır. Toplumsal roller, biyolojik yapı, kültürel normlar kadınların afetlerden daha olumsuz etkilenmesine neden olmaktadır. Yalçın (2020)'a göre deprem gibi afetlerde kadınlar anne kimliği ile hareket ettiği için çocuklarının zarar görmesini engellemek amacıyla onların üzerine kapanmakta; yukarıdan devrilen eşyalar ya da yıkılan duvarlar ilk olarak kadına temas etmektedir. Bu da kadının daha ciddi oranda yara almasına neden olmaktadır. Afet sonrası süreçte de benzer şekilde kadınlar etkilenmekte; çocuk bakımı, yemek, güvenli bir alan bulma sorumluluğunu kadın üstlenmektedir.

7. Soru: Yapılan araştırmalar afet sonrasında kadınların şiddet, taciz, tecavüz durumlarıyla karşılaştığını göstermektedir. Siz bu konuya ilişkin ne düşünüyorsunuz? Sorusuna katılımcılar bu tip durumlarla karşılaşmadıklarını; fakat duyduklarını belirtmektedir. Katılımcıların görüşleri şu şekildedir:

K6: *Aile için birçok konuda sorumluluğun kadında olduğu düşünüldüğü için eşleri afet sonrası kadınlara fiziksel ve psikolojik şiddet uygulayabiliyor. Buna örnek olarak afet esnasında ya da sonrasında çocuklarla ilgili herhangi bir olumsuzluk verilebilir. Ya da maddi kayba uğrayan bazı erkekler sınırlarını eşlerinden çıkarabiliyor. Afet sonrasında bu tip durumlarla karşılaşsam da duyuyoruz.*

K14: *Körfez depremi gibi ulusal büyük afetler söz konusu olduğu zaman emniyet koşullarının ihlal edildiği noktalar olunca evet bu tip şeylerin yaşanması olağanlaşıyor. Çünkü*

denetleyecek mekanizma ortadan kalkıyor. Ben görmedim fakat hepimizin duyduğu, bildiği şeyler bunlar.

K18: *Şahit olmadım; fakat duydum. Toplanma alanları, çadırlar kadınlar için güvenilir bir ortam sağlamıyor. Hele ki yalnız yaşayan bir kadınsa erkekler bunu kullanmaya çalışıyor.*

K20: *Bazı örnekler var. Afet durumlarında kadınlar evsiz barksız kalıyor. Her insanı tanıyamazsın orada ortak alanda yaşıyorlar. Toplu alanlarda kimin sapık olduğunu bilemiyorsun kötü niyetli insanlar için bu bir fırsat olabiliyor.*

Katılımcıların verdiği yanıtlara göre erkekler yaşadıkları afet travmasını kadınlardan çıkarmakta ve yaşanan olaylardan kadınları sorumlu tutmaktadır. Bu durum şiddet olgusunu doğurmaktadır.

Afet süreçlerinde kadınların gücünün tükenmesi, yorulması, geçirdiği psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar, onları karşı koyamaz hale getirmekte; erkekler kadınların bu durumundan yararlanmak istemektedir. Katılımcılar taciz, tecavüz gibi durumlarla karşılaşmasa da verdikleri bilgiler literatürdeki ile benzer sonuçlar göstermektedir. Demirci ve Avcu (2021)'ya göre şiddet, taciz, tecavüz, hakaret gibi suç teşkil eden davranışların toplumsal davranış kalıplarının meşrulaştırılmasıyla normalleşmektedir. Bu tür suç teşkil eden davranışlar afet süreçlerinde gözlenmektedir. Yapılan araştırmalar Güney Florida'daki Andrew Kasırgasından sonra aile içi şiddet vakalarında %50 oranında bir artış meydana geldiğini göstermektedir (Gearhart, 2017). 2010 yılında Yeni Zelanda'da yaşanan Canterbury depreminden sonra Yeni Zelanda Polisi aile içi şiddetin %53 oranla arttığını kayıtlara geçmiştir. ABD'deki araştırmacılar Katrina Kasırgası'ndan sonra kadınların uğradığı fiziksel şiddette %98'lik bir artış belgelemiştir. Bunlara benzer yapılan araştırmalar sonucunda araştırmacılar ulusal ölçekli afetlerden sonra kadınlara yönelik şiddetin arttığı sonucuna varmışlardır. (Schumacher ve ark 2010).

6. Araştırmanın Sınırlılıkları

Çanakkale'de sivil toplum kuruluşlarındaki gönüllülerin ortalama 20 yaş civarında olmasından kaynaklı afet süreçlerinde arama kurtarmada tecrübeli olan gönüllülerin bulunmasında zorluk yaşanmıştır. Bunun yanında gönüllülerin deneyim kazandıktan sonra mezun olup memleketine dönme ve başka şehire atanma gibi durumlarından dolayı da deneyimli bireylere ulaşmakta zorlanılmıştır. Sivil toplum kuruluşlarında bulunan gönüllü bireyler günlük hayatlarında çalıştıkları ya da öğrenci oldukları için mesai saatleri dışında görüşülmüş; her katılımcının müsaitlik durumu gözetilerek, yorgun olmamalarına dikkat edilerek görüşmeler gerçekleştirildiği için araştırmanın süresi uzamıştır. Bazı sivil toplum kuruluşlarının ofislerinin hazırlık aşamasında olmasından kaynaklı gönüllülere ulaşmakta zorluk yaşanmıştır.

Araştırma Türkiye'nin sadece bir bölgesinde yapıldığı için dar bir evrene sahiptir ve bulguları tüm Türkiye'ye

genellenemez. Araştırma Çanakkale ilindeki STK'larda görev alan 20 arama kurtarma personelinin algısını ölçtüğünden Çanakkale ilindeki tüm arama kurtarma personellerini temsil etmemektedir.

Afet süreçlerinde genellikle erkek gönüllülerin sahada aktif olması; görüşme esnasında yöneltilen "Afetlerde kadına ilişkin unutamadığınız bir anı var mı?" sorusunda kadın katılımcıların biraz daha geri planda kalmasına neden olmuştur. Bu soruya verilen yanıtlarda afetin tüm bireyler için yıkıcı etkisi olmasından kaynaklı olarak katılımcıların çoğu, tüm bireyler için geçerli olabilecek "Ağlama, bağırma, çaresizlik" gibi afet anındaki duygu durumlarından bahsetmiştir. Verilen yanıtlar bu soruda STK'larda görev alan 12 arama kurtarma personelinin afet süreçlerinde kadınlara yönelik yapılan toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili deneyimlerinden faydalanılamamasına neden olmuştur. "Arama kurtarma ekibi deneyimlerinize dayanarak sizce kimler daha dezavantajlı gruptadır?" sorusuna katılımcıların yalnızca 2'sinin "kadın" yanıtı vermesi de arama kurtarma personelinin kadına yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile ilgili deneyimlerinin öğrenilmesini sınırlandırmıştır. Fakat bu soruya hiç "erkek" yanıtının verilmemesi katılımcıların kadının erkeklerden daha dezavantajlı olduğu yönündeki algısını ortaya çıkarmaktadır.

7. Tartışma ve Öneriler

Araştırma; sivil toplum kuruluşlarında çalışan ve afet süreçlerinde arama kurtarma faaliyetleri esnasında görev alan arama kurtarma personelinin afetlerde kadınlara yönelik tecrübelerini öğrenmeyi, bunu toplumsal cinsiyet boyutunda görmeyi amaçlamaktadır. Araştırma, elde edilen bulguları tüm Türkiye'ye uygulamayı amaçlamamaktadır. Aksine araştırmanın başlığında geçen "Çanakkale İli Örneği" ifadesinden kasıt Çanakkale ilindeki arama kurtarma personellerinin araştırma konusu olacağıdır. Bu amaç için yalnızca o ilde bulunan 20 arama kurtarma personeli ile görüşme gerçekleştirilmiş; katılımcıların bu konu hakkındaki algıları gözlemlenmiş ve tecrübeleri öğrenilmiştir.

Araştırmada vurgulanan dezavantaj kavramı kadınların arama kurtarma esnasında öncelik hakkına sahip olmaması ya da ihmal edilmesinde değildir. Kadınların toplumun onlara dayattığı toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle afet süreçlerinde dezavantajlı olması ve afetleri daha ağır atlatmasıdır. Araştırma süresince bu konu literatürdeki örnekler ile desteklenmiş, kadınların afet süreçlerini daha ağır atlattığı ve dezavantajlı gruplar içerisinde yer aldığı belirtilmiştir. Araştırmada görüşme gerçekleştirilen 20 katılımcının tamamı ise kadınların afet süreçlerinde dezavantajlı olduğunu kabul etmiş ve 7 katılımcı bu dezavantajın toplumsal cinsiyet eşitsizliğinden kaynaklandığını ifade etmiştir. Kadınların enkaz altında kalması, selden kaçamaması bir şans veya şanssızlık değildir. Kadınların bu tür afetlerden kurtulması için gereken fiziki güce sahip olmaları, hızlı koşma,

tırmanabilme gibi spor yeteneklerini geliştirebilmeleri, afet eğitimi almaları ve afet bilincine sahip olmaları gerekmektedir. Fakat toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin baskın olduğu toplumlarda kız çocukları okula gönderilmezken afet eğitimi alma ihtimalleri pek olası değildir. Örneğin; TÜİK (2021) verilerine göre Türkiye'de 1.813.671 kişi okuma yazma bilmemekte ve bunların arasından 241.691 kişi erkek iken; 1.571.980 kişi kadındır. İki cinsiyetin okuma yazma oranı arasında ciddi bir fark olduğu tespit edilmektedir. Koç (2013)'e göre afetlerle mücadelede bireylerin eğitim seviyeleri çok önemlidir. Bireylerin doğal afetlere yönelik aldığı eğitim ve bilgi seviyeleri arttıkça doğal afetlerin meydana getirdiği maddi ve manevi zarar azalmakta, bireylerin olası bir afet için yaptıkları hazırlık ve afete yönelik tutumları değişmektedir. Bu ve buna benzer yapılan araştırmalarda eğitim eksikliğinin afet süreçlerinde kırılabilirliği arttırdığı gözlemlenmiştir (Demirci ve Avcu, 2021; Ergünay, 2009). Türkiye'deki okuma yazma bilmeyenlerin oranı erkeklerle göre büyük bir farkla kadınlarda daha fazla olduğuna göre kadınların afet süreçlerinde erkeklerden daha riskli ve dezavantajlı konumda olduğu görülmektedir.

Araştırmanın bir diğer amacı kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle afetlerden daha çok etkilenmesine yönelik çözüm önerileri getirmektir.

Kadınların afetlerden daha az etkilenmesine yönelik çözüm önerileri:

Kadınların Karar Alma Mekanizmalarına Katılımı: Kadınların karar alma mekanizmalarına katılımı toplumda sorun teşkil eden birçok durumun çözülmesinde etkilidir. Bu nedenle kadınların afet süreçlerinden daha az etkilenmesi, kadınların karar alma süreçlerinde söz hakkına sahip olması ile gerçekleşmektedir. Kadınlar toplumun bir parçası olduğu müddetçe toplumu ilgilendiren her konuda söz hakkına sahip olmalıdır. Bireyler kendi cinslerinin ihtiyaçlarını daha öngörülebilir olduğu için afet süreçlerinden olumsuz etkilenen kadınların anlaşılması da ancak karar alma mekanizmalarında bulunan kadınlar aracılığıyla olacaktır. Ateş ve ark (2018)'na göre kadınların kamusal alanda daha görünür, aktif bir rol sergilemesi; afetlerden kaynaklı sorunların tespit edilmesi ve bu sorunlara yönelik çözüm önerilerinin getirilmesini sağlayacaktır. Odaba (2010)'ya göre nitelikli bir afet yönetimi, sosyal sorunlara karşı yüksek hassasiyetleri olan ve sosyal sermayeye sahip kadınların afet yönetimine katılımları ile gerçekleştirilecektir. Kadınların sosyal, siyasal ve ekonomik kararlara katılımı, erkeklerle eşit haklara sahip olması afet süreçlerinin en az zararla atlatılmasında mihenk taşıdır (Sancar, 2018). Türkiye'nin de katıldığı Sendai Afet Risk Azaltma Çerçevesi (2015-2030) kapsamında alınan kararlarda, toplumun zarargörebilirliğinin en aza indirilmesi, afet yönetimi süreçlerinin her aşamasında öncelikle kadınların katılımının artırılması hedeflenmiştir. (UNISDR, 2015'ten akt. Okay ve İlkaracan, 2018: 2).

Afet ve Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği Eğitimi: Bireylerin yeterli afet bilincine sahip olması ve afet süreçlerinden

olumsuz etkilenmemesi eğitimle sağlanmaktadır. Bireylere afet bilincinin aşılması için daha çocuk yaşlardan itibaren eğitim vermeye başlanmalı, ilkökul ve ortaokul ders programlarında afet eğitimi dersi bulunmalı ve herhangi bir cinsiyet ayrımı yapılmadan yetişkin kadın ve erkeklere zorunlu afet eğitimi verilmelidir. Çocuklara verilen afet eğitiminin toplumun afetlerden daha az etkilenmesini sağladığı yapılan araştırmalar sonucunda tespit edilmiştir. Cole ve Murphy (2014)'e göre Kanada'da afetlerden olumsuz etkilenmenin en büyük nedenlerinden biri halkın eğitimlere ilgisiz kalması, eğitimlerin çok boyutlu verilmemesi ve eğitimcilerin yangın alanında yoğunlaşmasından kaynaklı diğer afetler hakkında yeterli bilince ulaşamamasıdır. Afet risk düzeyi yüksek olan Japonya afet bilincinin toplumda yerleşmesini çocuklar ile sağlamış; risk azaltma önlemlerinin çocuklar ile bağlantılı olduğu tespit edilmiştir. Japonya'da yapılan tsunami tahliye planları dikkate alınmakta ve bu planda ilkökul çocukları ve aileleri için tsunami afet eğitimi yapılmaktadır. Eğitimin öncelikli amacı tsunami tahliyesi için bir aile planının teşvik edilmesidir. İlk başta çocuklar ve aileler nasıl güvenli bir tsunami tahliyesi olacağını öğrenmekte ve daha sonra evlerinin yakınında güvenli tsunami tahliye yerleri aramaktadırlar. Eğitimin son aşamasında ise bir tsunami tahliye haritası oluşturup bu haritaya dayalı olarak aile tahliye planı geliştirilmektedir. Bu program aracılığıyla çocuklar ve aileler tsunami hakkında yeterli bilgiye sahip olmakla kalmayıp güvenli tsunami tahliyesinin nasıl olacağını da öğrenmektedirler. Afet sonrası yapılan araştırmalarda alınan bu eğitim ile bireylerin aldıkları zararın azaldığı tespit edilmiştir (Katada ve Kanai, 2008).

Eğitim sadece afet bilinci, fiziksel direnç üzerine değil; toplumsal cinsiyet eşitsizliği üzerine de olmalıdır. Yapılan araştırmalar kadınların afetlerden olumsuz etkilenmesinin en önemli nedenlerinden birinin toplumsal cinsiyet eşitsizliği olduğunu göstermektedir (Biehl ve Aslan, 2021; CDP, 2021; Yalçın, 2020; Özbayram, 2018). Bireyler bu eşitsizliğe maruz kaldıklarını bilmeden hayatlarını devam ettirmekte ve normalleştirdikleri durum onların doğal afetlerin yıkıcı etkilerini daha ağır yaşamasına neden olmaktadır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin bilinmesi ve toplumsal cinsiyet eşitliği bilincinin oluşması için liselerden itibaren bu konu ders olarak verilmeli, kız ve erkek çocuklar bu eğitimi alarak yetiştirilmelidir. Çocuklar bilgilerini çevreye aktarmaya hevesli ve bilgi paylaşımı odaklı olduğu için kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet rollerinin yıkılmasında etkin rol almaktadırlar.

Kadınları Sportif Faaliyetlere Yönlendirme: Geleneksel toplumlarda kadınlar kendi başına karar verememekte; ev dışında bulunmadığı için sportif faaliyetlerden uzak kalmaktadır. Yüzme, tırmanma, hızlı koşma gibi sportif becerilerin eksikliği de kadınları afet süreçlerinde dezavantajlı konuma getirmektedir. Boz ve Şengün (2017)'e göre kadınların yüzme ve ağaca tırmanma becerisinin erkeklere göre daha az gelişmiş olması; kadınları afetlerde erkeklerden daha riskli konuma getirmektedir. Bu durumun önüne geçmek amacıyla her ilde özellikle kadınların

gidebileceği spor merkezleri kurulmalı; geleneksel toplumlarda erkeklerle bir araya getirilmeyen kadınların durumu gözetilerek kadınlara ait bir spor ortamı oluşturulmalıdır. Devlet zorunlu "Afet Riski Azaltma ve Fiziksel Direnci Sağlama" eğitimi verilmelidir. Bu eğitim içerisinde kadınların tırmanma, koşma, yüzme gibi yeteneklerinin gelişeceği parkurlar bulunmalı; her afet için ayrı bir fiziksel direnci sağlama planı tasarlanmalıdır. Toplumsal cinsiyet eşitsizliğinin yoğun olduğu bölgelerde evden dışarı çıkmayan kadınlar için ise bu plan okullara taşınmalı çocukların afet eğitiminin ebeveynleri ile verileceği bildirilmelidir.

Afet Sonrası Üreme Sağlığı Hizmeti: Afetlerden en çok etkilenen gruplardan biri de hamile kadınlardır. Afet sonrası fiziksel ve ruhsal sağlık problemleri yaşayan, yoğun stres faktörleri altında olan hamile kadınlar düşük riskini taşımaktadır. Özellikle kadınların erkek doktorlar tarafından muayene edilmesine karşı olan toplumsal cinsiyet rollerinin baskın olduğu toplumlarda, afet sonrası kadınlar erkek doktorlara gitmeye çekinmekte, bu durum sağlık sorunlarının artmasına neden olmaktadır. (Okay ve İlkaracan, 2018). Bu durumun önüne geçebilmek amacıyla her afetde hamile kadının sağlık kontrolü yapılmalı; bir süre psikososyal destek görmesi sağlanmalıdır. Önceden tasarlanmış, afet sürecinde görevlendirilecek gönüllü sağlık personeli çelgesi oluşturulmalıdır. 2010 Haiti Depreminde kadınların sağlık ve doğum kontrol hizmetlerine erişiminin kısıtlılığı, düşük riskini ortaya çıkarmıştır. Bu durum afet süreçlerinde kadınların fiziksel zarar görülebilirliklerini göstermektedir (Gündüz, 2022).

Toplanma Alanlarının Aile Yapısına Göre Planlanması ve Yeterli Güvenlik Önlemleri: Afet sonrası kaos durumunda, kurulu düzendeki aile ya da mahalle parçalandığında, var olan toplumsal cinsiyet eşitsizlikleri yüzeye çıkmakta ve zaten savunmasız olanlar yüksek risk gruplarına girmektedir. Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği tarafından düzenlenen Afet ve Acil Durumlarda Kadın Çalıştayı (2016)'nda Kadınların bu yüksek risk grubuna düşmesine sebep olan faktörlerden bazıları: Kadının hareket kabiliyetine getirilen kısıtlamalar, ayrımcılık; fiziksel, psikolojik ya da cinsel şiddet; doğum ve hamilelik ile ilgili faktörler; okuma-yazma oranının ve eğitim düzeyinin düşük olması; aile içindeki yaşlı, küçük ya da hasta bireylerin bakımından sorumlu olmaktır. Toplanma alanları yalnız yaşayan kadınlar, yalnız yaşayan erkekler ve aileler olarak üçe ayrılmalıdır. Karma toplanma alanlarında kadınların afet süreçlerinde yaşadığı psikolojik ve fizyolojik rahatsızlıklar nedeniyle güçsüz konuma gelmeleri, erkeklerin bundan yararlanmaya çalışmalarına neden olmaktadır. Yalnız yaşayan kadınların bir şiddet, taciz, tecavüz durumuna maruz kalmamaları amacıyla çadırların ve tuvaletlerin güvenlik önlemleri yeterli olmalıdır. Aynı şekilde aile için olan toplanma alanlarının da güvenlik önlemleri yeterli olmalı; aile içi şiddet vakalarının önüne geçilmeye çalışılmalıdır. Afet sonucunda maddi kayba uğramak, bireyin yakınlarından birini kaybetmesi, sosyal ilişkilerde kısıtlanmak, bireylerin aile içi ilişkilerini büyük

oranda etkilemektedir.

8. Sonuç

Türkiye’de kadınların doğdukları andan itibaren erkeklere göre daha dezavantajlı olduğu ve bunun birçok alanda kendisini gösterdiği görülmüştür (Özaydınlık, 2014). Kadınların dezavantajlı olduğu bu alanlardan biri de afetlerdir. Türkiye, bir deprem ülkesi olması ve deprem, sel gibi felaketler sonucu büyük can ve mal kayıpları yaşaması bakımından afet araştırmaları için önemlidir (Kadıoğlu ve Uncu, 2018). Bu nedenle araştırma kadın ve afet kavramlarını ele almış; bunu toplumsal cinsiyet eşitsizliği bağlamında incelemeyi amaç edinmiştir. Bu amaç için afet süreçlerinde arama kurtarmada görev alan ve afetzedelerin durumlarına doğrudan şahit olan arama kurtarma personeli ile görüşme yapılmıştır. Çanakkale ilindeki STK’larda görev alan bu 20 arama kurtarma personelinin afet süreçlerinde kadınlara yönelik toplumsal cinsiyet eşitsizliği algıları incelenmiştir; fakat bulgular tüm Türkiye’ye genellenememektedir. Araştırma afet öncesi verilen afet eğitimlerini, afet anlarını ve afet sonrası ele almaktadır. Kadınların toplumsal cinsiyet rolleri nedeniyle eğitimden yoksun kılması ve afet eğitimi alamaması, afet anlarında afet bilinci olmamasından kaynaklı riskli konumda olması, afet sonrası süreçte aile bakımının sorumluluğunun üstünde olması ve dulluk, yalnızlık gibi durumlarda erkekler tarafından zayıflığından faydalanılmak istenmesi gibi konular incelenmiş; bu konular arama kurtarma personelinin tecrübeleri ile ele alınmıştır.

Yapılan araştırmada verilen cevaplara göre erkek katılımcılar erkeklerin daha çok afet bilincine sahip olduğunu belirtirken; kadın katılımcılar kadınların daha çok afet bilincine sahip olduğunu düşünmektedir. Hemcinsinin afet bilinci olduğunu savunan kadın katılımcıların cevaplarında bir parantez açarak “kadınlar afet bilincine sahip olsa da yoğun duygular yaşamaya yatkın olduğu için ve duygusal olduğu için bildiklerini uygulayamama gibi sorunlarla karşılaşabiliyor” ifadesini belirttikleri gözlemlenmiştir. Bunun dışında, kadında daha çok afet bilinci olmasını çocuğunu koruma içgüdüsüne bağlayan katılımcılar da kadını anne kimliği ile bağımlı olarak ele almıştır. Fakat bu tür algılar kadının toplumsal cinsiyet rollerinden kopmamasına neden olmaktadır. Çünkü normalleştirilen bir ek kimlik problemi bulunmakta; kadının afet bilincinin dahi kendisini koruyabilmek için değil çocuğunu koruyabilmek amacıyla oluştuğu düşünülmektedir. Erkek katılımcıların hemcinslerinin daha çok afet bilincine sahip olduğunu savunması ise erkeklerin daha çok sahada olması, kadınlara göre mekanik konularla ilgilenmeleri; kadınların duygusal olmaları ve ebeveynleri ya da eşi tarafından kısıtlanmaları sebeplerine dayanmaktadır. Erkek katılımcılar afet süreçlerindeki tecrübelerine dayanarak; kadınların genelde evde oturduğunu, çocuğun bakımından sorumlu olduğunu, akşam gerçekleştirilen eğitimlere izin alamadıkları için katılamadıklarını ve kadınların işe duygusal boyutta

baktığını ifade etmiştir. Bu durum erkek katılımcıların algılarında kadınların toplumsal cinsiyet rollerinden bağımsız ele alınmadığını göstermektedir. Çünkü toplumsal cinsiyet rollerinde erkekler genel olarak cesur, güçlü, korkusuz, bağımsız iken; kadınlar sıcak, duygusal, edilgen, sessiz, evde ve çocuk bakan olarak tanımlanmaktadır (Vatandaş, 2007). Erkek arama kurtarma personelinin tecrübelerine dayanarak kadınların afet bilinçlerinin erkeklerden daha az olma gerekçelerini belirttiği bu cevaplarda, kadınları toplumsal cinsiyet rollerine bağımlı gördükleri tespit edilmiştir.

Katılımcılara herhangi bir seçenek sunulmadan, deneyimlerine dayanarak dezavantajlı bulunduğu gruplar sorulmuş; katılımcıların dezavantajlı bulunduğu gruplar sırasıyla engelli, çocuk, yaşlı ve kadın olarak belirlenmiştir. 2 katılımcının bu soruya “kadın” yanıtı verdiği görülmektedir. Verilen cevaplar arasında “erkek” yanıtı ise bulunmamaktadır. Kadın yanıtını veren katılımcılar kadınların deprem esnasında evde olmaları, erkeklere göre güçsüz olmaları ve afetten kaçamamaları gibi nedenleri öne sürmüştür. Katılımcılara “Sizce kadınlar erkeklere göre afet durumlarında dezavantajlı mı?” sorusu yöneltildiğinde ise tamamı “Evet” yanıtını vermiştir. Bunun nedeni biyolojik faktörler ve toplumsal cinsiyet rolleri olarak ikiye ayrılmaktadır. Katılımcılar biyolojik yapıları gereği erkeklerin kas yapılarının gelişmiş olması, kadınlara göre daha güçlü olmaları nedeniyle kadınların afet anları ve sonrasında daha riskli grupta olduğunu ifade etmektedir. Toplumsal cinsiyet eşitsizliği bazında ise kadınların toplum tarafından baskılanması, deprem gibi bir felakette “El alem dışarıya böyle çıkarsam ne der?” düşüncesiyle kaçmadan önce üstünü değiştirmek zorunda kalması ve yaşlı, çocuk gibi bakım sorumluluğu olduğu bireylere göre hareket etmesi kadını afet süreçlerinin dezavantajlı gruplarından yapmaktadır. Kadınların afetlerdeki dezavantajları yapılan araştırmalarla kanıtlanmış; erkeklerden daha fazla ölüm oranlarına sahip oldukları istatistiksel verilere dayandırılmıştır. Örneğin; 1991 yılında Bangladeş’te meydana gelen siklon ve sellerde kadınlar erkeklere göre 5 kat daha fazla ölüm oranına sahip olmuştur. Bunun nedeni ise siklon alarmı kamuda çalışan erkekler arasında yayılırken evde oturan kadınlar bu felaketten haberdar olamamış; kadınların eşlerinden izinsiz dışarı çıkamamaları ise onların eşlerini beklerken ölmelerine neden olmuştur (Işık ve ark, 2012). Literatürde buna benzer örneklere ve katılımcıların verdiği yanıtlara göre kadınların toplumsal cinsiyet eşitsizliği ve fiziksel özellikleri nedeniyle afetlerde dezavantajlı konumda olduğu sonucuna varılmıştır.

Literatürde kadınların afet sonrası süreçte şiddet, taciz, tecavüz vakalarına uğrayabildiği; güvenlik sıkıntıları çektikleri, yorgunluklarından ve yalnızlıklarından faydalanmak isteyen erkeklerin bu durumu fırsat olarak gördüğü belirtilmiştir (Twigg, 2015; Boz ve Şengün, 2017; Enarson, 2014). Araştırma bünyesinde 20 katılımcı böyle bir durumla karşılaşmadığını söylemiş; fakat aile içi şiddet

vakalarının arttığını, çadırların güvenlik koşullarının yeterli olmadığını ve ulusal afetlerde taciz, tecavüz gibi suç teşkil eden davranışları duyduklarını belirtmiştir.

Literatürde kadın ve çocukların afet süreçlerinde kırılgan konumda ve dezavantajlı grupta olduğu gözlemlendiği için afet eğitimlerinde özel bir bilgilendirme yapıp yapılmadığını öğrenmek amacıyla katılımcılara “Arama kurtarmaya yönelik aldığımız eğitimlerde kadın ve çocuklara ilişkin ayrı bir bilgilendirme alıyor musunuz?” sorusu yöneltilmiş; katılımcıların tümü bu soruya “Hayır” yanıtı vermiştir. Fakat afetlerde dezavantajlı bireyler için arama kurtarma personeline ayrı bilgilendirme ve eğitim verilmeli, her dezavantajlı grup için ayrı planlar tasarlanmalı ve bunlar her ilde uygulanmalıdır.

Araştırmada Çanakkale ilindeki STK’larda görev alan 20 arama kurtarma personelinin tamamına göre kadınların afet süreçlerinde dezavantajlı konumda olduğu; fakat bu dezavantajın sadece toplumsal cinsiyet eşitsizliği ile değil, katılımcıların çoğuna göre biyolojik faktörler nedeniyle ortaya çıktığı sonucuna varılmıştır. Kadınların afet süreçlerinden toplumsal cinsiyet eşitsizliği nedeniyle daha çok etkilendiğini savunan katılımcılar, kadınların anne kimliklerinden kopamayarak koruma içgüdüsü ile çocuklarına kendisini siper aldığını, buna karşın erkeklerin daha benmerkezci bir tavırla afetlerden hızlıca kaçıp kurtulabildiklerini ifade etmişlerdir. Kadınların eğitim ve iş hayatından kısıtlanması da kadınları afetlerde dezavantajlı konuma getiren unsurlardandır.

Afetin bir cinsiyeti yoktur; fakat afeti daha ağır yaşayan bir cinsiyet vardır. Kadının toplumdaki önemi düşünüldüğünde afet yönetimine katılımı, güçlendirilmesi ve afet bilincine sahip olması, sadece kadını değil kadının içinde bulunduğu toplumun da afetlerden hafif şekilde kurtulmasını sağlayacaktır.

Kaynakça

Afet ve Acil Durum Arama ve Kurtarma Birlik Müdürlükleri ile İl Afet ve Acil Durum Arama ve Kurtarma Ekiplerinin Kuruluşu, Görevleri, Çalışma Usul ve Esasları Hakkında Yönetmelik. (2021, 13 Temmuz). *Resmî Gazete* (Sayı: 31540). Erişim Adresi: <https://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2021/07/20210713-3.htm> Erişim Tarihi: 12.09.2022

Akkaş, İ., & Babahanoğlu, R. (2021). *Sosyal Hizmet Alanında Uluslararası Araştırmalar*. İstanbul: Eğitim Yayınları.

Ardahan, F. (2016). Developing And Doing Validity And Reliability Of The Motivational Factors Scale For Being Volunteer In AKUT. Bireyleri AKUT’ta Gönüllü Olmaya Motive Eden Faktörler Ölçeğinin Geçerlilik Güvenirlilik Çalışması. *Journal of Human Sciences*, 13(1), 1755-1769.

Ateş, H., Yavuz, Ö., & Dağlı, Z. (2018). *Kadınların Toplumsal Hayata Katılımı ve Yerel Yönetimler:*

Türkiye İçin Bir Değerlendirme. A. Mengi, & D. İşçioğlu (içinde), *Küreselleşme Sürecinde Yerel Hizmet Yerel Siyaset* (s. 137-164). Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.

Bayrakçı, M. (2007). Sosyal Öğrenme Kuramı ve Eğitimde Uygulanması. *Sakarya Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi*, (14), 198-210.

Biehl, K.S., & Aslan, Ö. (2021). *Göç ve Çevre Çalışmalarında Toplumsal Cinsiyet Nerede?: “Türkiye’de Sivil Toplumdan Örnekler”*. İstanbul: Sabancı Üniversitesi Toplumsal Cinsiyet ve Kadın Çalışmaları Mükemmeliyet Merkezi (SU Gender) ve Raoul Wallenberg Enstitüsü.

UNISDR, U. (2009). Making disaster risk reduction gender sensitive: Policy and practical guidelines.

Boz, F. Ç., & Şengün, H. (2017). Afet ve Kalkınma İlişkisinde Kadın. *International Journal of Social Science*. <http://dx.doi.org/10.9761/JASSS7224>

Bozkurt, Ö. (2021). Evaluation of the works carried out by the Directorate of Disaster and Emergency Management (AFAD) in the Syrian crisis in the context of humanitarian diplomacy activities that Turkey prioritizes in foreign policy: Afet ve Acil Durum Yönetimi (AFAD) Başkanlığınca Suriye krizinde yürütülen çalışmaların Türkiye’nin dış politikada öncelendiği insani diplomasi faaliyetleri bağlamında değerlendirilmesi. *Journal of Human Sciences*, 18(2), 266-281.

Cannon, T. (1994). Vulnerability Analysis and the Explanation of “Natural” Disasters. Varley, A. (Ed.). *Disasters, Development and Environment* (ss.13-30). Chichester: Wiley.

CDP. (2021). Center For Disaster Philanthropy. (Erişim: 10.09.2022). <https://disasterphilanthropy.org/issue-insight/women-and-girls-in-disasters/>

Cole, J. M., & Murphy, B. L. (2014). Rural Hazard Risk Communication And Public Education: Strategic And Tactical Best Practices. *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 10, 292-304. DOI:10.1016/j.ijdr.

Connell, R. (1987). *Gender and Power: Society, The Person and Sexual Politics*. Standford: Standford Üniversitesi Yayınları.

Çakmak, H., Ocaktan, M. E., & Akdur, R. (2018). Doğal afetler, eşitsizlikler ve sağlık sonuçları. *Eşitsizlikler ve Sağlık Sonuçları* (Akın A, Editör), *Türkiye Klinikleri, Ankara*, 88-94.

De Silva, K., & Jayathilaka, R. (2014). Gender in The Context Of Disaster Risk Reduction; A Case Study Of A Flood Risk Reduction Project In The Gampaha District In Sri Lanka. *Procedia Economics and Finance*, 18, 873-881.

- Demirci, K., & Avcu, T. (2021). Afet Süreçlerinde Kadın Bireylerin Yaşadığı Sorunlar ve Çözüm Önerileri: İzmir İli Örneği. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 11(1), 86-105.
- Dhungel, R. ve Ojha, R. N. (2012). "Women's Empowerment for Disaster Risk Reduction and Emergency Response in Nepal". *Gender & Development*, 20(2), 309-321.
- Doğan, H. (2019). Afetlerde Kurum ve Kuruluşlar. D.N. Özüçelik (Ed.), *Afetlerde Acil Tıp Hizmetleri*, (s.83-88), Ankara: Türkiye Klinikleri
- Dursun, G. (2020). Yaşam Beklentisinde Afetlerin Toplumsal Cinsiyet Uçurumu Üzerine Etkisi: Doğrusal Olmayan ARDL Modeli. *Kocaeli Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 2(40), 65-87.
- Emrich, C. T., & Cutter, S. L. (2011). Social vulnerability to climate-sensitive hazards in the southern United States. *Weather, Climate, and Society*, 3(3), 193-208.
- Enarson, E. (2000). *Gender and natural disasters*, Geneva: ILO, Working paper no. 1
- Enarson, E. (2014). Gender-based violence in disasters: An action research agenda. *XVIII. ISA World Congress of Sociology Conference*.
- Ergünay, O. (2009). Doğal Afetler ve Sürdürülebilir Kalkınma. *Deprem Sempozyumu, 11-12 Kasım 2009, Abant İzzet Baysal Üniversitesi*, Bolu: Türkiye, Abant İzzet Baysal Üniversitesi.
- Erkan, B. B., Özmen, B. & Güler, H. (2011). Türkiye'de Afet Zarar Azaltımını Sürdürülebilir Eğitimle Sağlamak. *1. Türkiye Deprem Mühendisliği ve Sismoloji Konferansı*, Ankara: ODTÜ.
- Fatemi, F., A. Ardalan, B. Aguirre, N. Mansouri ve I. Mohammadfam (2017). "Social Vulnerability Indicators in Disasters: Findings from a Systematic Review". *International Journal of Disaster Risk Reduction*, 22, 219-227.
- Fine, C. (2010). *Delusions of Gender: How Our Minds, Society, and Neurosexism Create Difference*. K. Tanrıyar (Çev.). İstanbul: Sel Yayıncılık.
- Gearhart, S., Perez-Patron, M., Hammond, T. A., Goldberg, D. W., Klein, A., & Horney, J. A. (2018). The Impact of Natural Disasters On Domestic Violence: An Analysis of Reports of Simple Assault in Florida (1999-2007). *Violence and Gender*, 5(2), 87-92. <https://doi.org/10.1089/Vio.2017.0077>
- Gençal, S. (2020). *Sivil toplum kuruluşlarında hizmet kalitesinin ölçümü: Türk Kızılay*. Yayımlanmamış Yüksek Lisans Tezi, İstanbul: İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi.
- Güldü, Ö., & Kart, M. E. (2009). Toplumsal Cinsiyet Roller ve Siyasal Tutumlar: Sosyal Psikolojik Bir Değerlendirme. *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, 64(03), 97-116.
- Günaydın, M., Tatlı, Ö., & Genç, E. E. (2017). Arama Kurtarma Örgütleri ve UMKE. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 3(1), 56-63.
- Gündüz, F. (2022). Afetlerde Kadın ve Toplumsal Cinsiyet Perspektifi ile Çıkarılması Gereken Dersler (Haiti ve Japonya Depremi Örneği). *IBAD Sosyal Bilimler Dergisi*, (12), 440-460.
- Ilgın, H. Ö., & Ulupınar, Ş.C. (2021). *Siberfeminizm Perspektifinden Kadın Bedeninin Temsili Üzerine Bir Analiz; League of Legends*. Selçuk, B., Ünal, S., Mert, Y.L. (ed.). Sosyal Bilimlerde Araştırmalar 2 Kitabı İçinde (s: 273-289). İzmir: Duvar Yayınları.
- Işık, Ö., Aydınlioğlu, H. M., Koç, S., Gündoğdu, O., Korkmaz, G., & Ay, A. (2012). Afet Yönetimi ve Afet Odaklı Sağlık Hizmetleri. *Okmeydanı Tıp Dergisi*, 28(2), 82-123.
- İnal, E., & Erbaydar, P.N. (2016). 2012-2023 Ulusal Deprem Stratejisi ve Eylem Planı'nın Toplumsal Cinsiyet Bakış Açısı ile İncelenmesi. *Fe Dergi*, 8(1), 33-39
- İnal, E., Kocagöz, S., & Turan, M. (2012). Temel Afet Bilinç ve Hazırlık Düzeyinin Saptanmasına Yönelik Bir Araştırma. *Türkiye Acil Tıp Dergisi- Tr J Emerg Med*, 12(1), 15-19.
- Kadioğlu, B. U., & Uncu, F. (2018). Disaster Awareness Research in Family Health Centers: The Case Of Elazığ.
- Kadioğlu, M. (2011). Afet Yönetimi Beklenilmeyeni Beklemek, En Kötüsünü Yönetmek. *T.C. Marmara Belediyeler Birliği Yayını*, s.38-40.
- Katada, T., Kanai, M. (2008). Implementation of tsunami disaster education for children and their parents at elementary school. *Solutions To Coastal Disasters. American Society of Civil Engineers* 313(4): 39-48. doi:10.1061/40978(313)4
- Keskin, F., & Ulsan, A. (2016). Kadının Toplumsal İnşasına Yönelik Kuramsal Yaklaşımlara Dair Bir Değerlendirme. *Akdeniz Üniversitesi İletişim Fakültesi Dergisi*, 26, 47-68.
- Koç, H. (2013). Türk Basımının Doğal Afetlere İlişkin Bakış Açısını Belirlemeye Yönelik Bir İnceleme. *Zeitschrift für die Welt der Türken/Journal of World of Turks*, 5(2), 121-137.
- Mavi Kalem Sosyal Yardımlaşma ve Dayanışma Derneği. (2016). *Afet ve Acil Durumlarda Kadın Çalıştayı Sonuç Kitabı*. <https://dspace.ceid.org.tr/xmlui/handle/1/1518>

- Neumayer, E., & Plümper, T. (2007). The Gendered Nature of Natural Disasters: The Impact of Catastrophic Events on the Gender Gap in Life Expectancy, 1981-2002. *Annals of the Association of American Geographers*, 97(3): 551-566. Akt. UNISDR, U. (2009). Making disaster risk reduction gender sensitive: Policy and practical guidelines. (Erişim: 10.05.2022)
- Odaba, Z. Y. (2010). *Sürdürülebilir Afet Yönetimi ve Kadın*. Ankara: Ankara Üniversitesi Yayınları.
- Okay, N., İlkaracan, İ. (2018). Toplumsal Cinsiyete Duyarlı Afet Risk Yönetimi. *Dirençlilik Dergisi*, 2 (1): 1-12.
- Öktem, Ü. (2005). Fenomenoloji ve Edmund Husserl'de apaçıklık (Evidenz) problemi. *Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Dergisi*. 45,1, 27-55.
- Özaydınlık, K. (2014). Toplumsal Cinsiyet Temelinde Türkiye'de Kadın ve Eğitim. *Sosyal Politika Çalışmaları Dergisi*, (33).
- Özbayram, G. (2018). *Doğal Afetler ve Yerel Topluluk Liderleri: Balıkesir Örnek Olay İncelemesi*. Yüksek Lisans Tezi, Balıkesir: Balıkesir Üniversitesi
- Phillips, B. D. (1993). "Cultural Diversity in Disasters: Sheltering, Housing, and Long-Term Recovery". *Int. J. Mass Emergencies Disasters*, 11, 99– 110.
- Ridgeway, C. L. ve Smith-Lovin, L. (1999). "The Gender System and Interaction", *Annual Review of Sociology*, 25: 191-216.
- Sancar, S. (2018). *Siyasal Kararlara Katılımda Toplumsal Cinsiyet Eşitliği Haritalama ve İzleme Çalışması*, Ankara: CEİD Yayınları.
- Schumacher, J. A., Coffey, S. F., Norris, F. H., Tracy, M., Clements, K., & Galea, S. (2010). Intimate Partner Violence And Hurricane Katrina: Predictors And Associated Mental Health Outcomes. *Violence And Victims*, 25(5), 588-603.
- Talu, N. (2016). İklim Değişikliği ve Toplumsal Cinsiyet Politika Belirleme Süreçleri. *Yasama Dergisi*, 33, 68-87.
- T.C. İçişleri Bakanlığı Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı [AFAD] (2014). Açıklamalı Afet Yönetimi Terimleri Sözlüğü. Ankara.
- Tekindal, M., & Şerife, U. A. (2020). Nitel Araştırma Yöntemi Olarak Fenomenolojik Yaklaşımın Kapsamı ve Sürecine Yönelik Bir Derleme. *Ufku Ötesi Bilim Dergisi*, 20(1), 153-172.
- Tonak, H. A., & Kitiş, A. (2020). Deprem ve Yangın Afetlerinde Engelli: Anlatımsal Bir Derleme. *Ergoterapi ve Rehabilitasyon Dergisi*, 8(1), 77-84.
- Torgimson, B., & Minson, C. (2005). Sex and Gender: What is The Difference? *Journal of Applied Physiology*, 785-787.
- TÜİK. (2021). Ulusal Eğitim İstatistikleri Veri Tabanı, 2008-2021, Erişim: <https://biruni.tuik.gov.tr/medas/?kn=130&locale=tr> (Erişim Tarihi: 10.09.2022).
- Twigg, J. (2015). *Disaster Risk Reduction*; London, UK: Overseas Development Institute.
- UNDP. (2019), Toplumsal Cinsiyete Duyarlı İletişim Rehberi. Birleşmiş Milletler Kalkınma Programı Türkiye. Ankara: Teknoart Matbaacılık.
- UNISDR, U. (2015). Sendai framework for disaster risk reduction 2015–2030. (In) Proceedings of the 3rd United Nations World Conference on DRR, Sendai, Japan.
- Ünür, E. (2021). Afet Yönetiminde Toplumsal Cinsiyet Eşitsizliği: Doğal Afetlerde Cinsiyete Dayalı Zarar Görebilirlik Farkı. *İstanbul Aydın Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 13(2), 351-381.
- Vargel Pehlivan, P. (2017). Toplumsal Cinsiyet Bağlamında Kuramsal Yaklaşımlar: Bir Literatür Taraması, *İstanbul Ticaret Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, 16(31): 497-521.
- Vatandaş, C. (2007). Toplumsal Cinsiyet ve Cinsiyet Rollerinin Algılanışı. *İstanbul Journal of Sociological Studies*, (35), 29-56.
- Yalçın, G. (2020). *Doğal Afetlerin Etkilerine ve Afet Risk Yönetimine Toplumsal Cinsiyet Perspektifinden Bakış: Türk ve Japon Kadınlarının Duruş Noktasından Doğal Afetler*. Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Hacettepe Üniversitesi.
- Yılmaz, G. ve Yıldırım, S. D. (2020). Afetlerde Kentsel Arama ve Kurtarmada Kullanılan Yöntemler ve Güncel Yaklaşımların Değerlendirilmesi. *Doğal Afetler ve Çevre Dergisi*, 6(1), 1-13.
- Wharton, A.S. (2005). *The Sociology of Gender*. Madlen, Massachusetts: Blackwell Publishing
- Wiest, Raymond. (1998). "A Comparative Perspective On Household, Gender, And Kinship In Relation to Disaster." *The Gendered Terrain of Disasters: Through Women's Eyes* ed. Enarson and B. H. Morrow (Westport, CT and London: Praeger)
- Wisner, B., P. Blaikie, T. Cannon ve I. Davis. (1994). *At Risk: Natural Hazards, People's Vulnerability, and Disasters*. London: Routledge.
- Wood, W., Eagly, A. H. (2002). "A Cross Cultural Analysis of the Behavior of Women and Man: Implications for

the Origins of Sex Differences”, *Phsicological Bulletin*,
128(5), 699-727

Extended Summary

Purpose

The subject of the study is to prevent women from being affected by disasters due to gender inequalities to see through the eyes of the search and rescue personnel working in non-governmental organizations in Çanakkale province and to identify them with their experiences. The study aims to learn the experiences of search and rescue personnel towards women victims and to examine this in the context of gender. The study is based on the following questions: Are women disadvantaged in disasters due to gender inequality, do violent behaviors against women increase during disaster processes and do NGOs receive separate information about women in search and rescue trainings? It is a unique work in that it records women's impact from disaster processes due to gender inequality with the experiences of non-governmental organization employees.

Literature Review

There are many researches in the literature that women are more disadvantaged in disasters due to gender inequality. The factors that increase the vulnerability of women in disaster processes are explained in 4 theories: Biological Theory, Social Theory, Social Learning Theory and Cognitive Development Theory. Biological Theory, explains the innate bodily characteristics of men and women as the main reason for the difference between the two sexes (Demirci ve Avcu, 2021: 90). Social role theory, on the other hand, argues that the two sexes assume different social roles within society constitute the differences between male and female individuals (Wood ve Eagly, 2002: 699; Ridgeway ve Smith-Lovin, 1999: 198-199). The fact that women are burdened with important responsibilities such as cooking and taking care of children during disaster processes is related to social learning theory (Bayrakçı, 2007: 200). According to Kohlberg's Theory of Cognitive Development, individuals need cognitive coherence exhibits behavioral models appropriate to the roles determined by society in order to ensure the continuation of cognitive consistency (Güldü ve Kart, 2009: 105). In this theory, girls exhibit feminine behaviors and boys take masculine behaviors as an example. This situation is the situation in Bangladesh Cyclone (1991), where women are waiting to be rescued by their husbands, and women need to be rescued in disaster processes, while men are in a position to be saviors (Neumayer & Plümper, 2007'den akt. UNISDR, 2009: 36; Talu, 2016: 73-74), (Ünür, 2021: 368).

This study supports the studies in the literature that women are disadvantaged due to gender inequality in disaster processes. Conclusions have been reached jointly with the studies in the literature, it has been concluded that gender inequality puts women at a more disadvantageous position in disasters. In addition, the study contributes to the literature in terms of presenting this situation with the experiences of primary people involved in disasters.

Design/Methodology/Approach

The method of this study is the structured interview method, which is one of the qualitative research methods. The type of study is an applied research and its design is a phenomenological research design. Problems of the study: To learn through the experiences of search and rescue personnel working in NGOs whether women are disadvantaged in disasters due to gender inequality. The sample of the research consists of 20 search and rescue personnel, who take part in search and rescue activities in natural disaster processes, depending on the non-governmental organizations of Çanakkale.

The research numbered 2022-YÖNP-0511 was accepted by the Ethics Committee with the decision of Çanakkale Onsekiz Mart University Graduate Education Institute Scientific Research Ethics Committee dated 09.06.2022 and numbered 12/02, on the condition that "the relevant institution's permission is obtained and submitted to the Scientific Research Ethics Committee". It was unanimously decided that it was appropriate.

Findings

As a result of the research, it was found that women were in a more disadvantageous position than men in disasters, the reason for this is divided into biological factors and gender roles. In the research, similar to the literature, women can be subjected to violence, harassment and rape cases in the post-disaster period; It is stated that men who want to take advantage of the fatigue and loneliness of women see this situation as an opportunity. Participants stated that the incidence of domestic violence increased during disasters, the security conditions of the tents were not sufficient, and they heard about criminal behaviors such as harassment and rape in national disasters.

As a result of the research, it is recommended to provide separate information and training to search and rescue personnel for disadvantaged individuals in disasters, design separate plans for each disadvantaged group and to participate in women's decision-making mechanisms.